

D N I B

magazine

Een uitgave van de Nederlandsche Bank

**Hervorming toezicht
krijgt parlementaire
goedkeuring**

Inhoud

- 3 Redactioneel**
- 4 Hervorming toezicht wordt snel zichtbaar**
Sector schaaft zich achter voorstel
- 8 De eurofinale**
- 12 Bankgeheimen: monumentje**
- 13 De BIS, Bank der Centrale Banken**
Eén der invloedrijkste organen in de financiële wereld
- 16 'Kennis is fundament van ons beleid'**
- 20 Verhoog de maximumsnelheid!**
Berndsen-commentaar
- 22 Bankpresident in een roerige periode: Jelle Zijlstra**
Oud-collega, André Szász, tekent herinneringen op
- 25 Kunstpodium**
Fons Schobbers
- 26 De droom van elke archivaris**
Realisatie dichterbij door digitalisering
- 30 Eurovisie: uitdaging**
- 31 Tien jaar na Maastricht**
Onderhandelen in de snelkookpan
- 34 Animateur verdringt hoekman van beursvloer**
Liquiditeitsverschaffer moet kleine fondsen behoeden voor veilingssessies
- 37 Omwisseling volgens 'best case'-scenario**
- 40 DNB Research Seminars**
- 42 Van Monnet tot Maastricht**
Een portret van *Père de l'Europe*
- 46 Informatie**

Colofon

DNB *magazine* is een uitgave van De Nederlandsche Bank N.V. Het is een productie van de afdeling Communicatie en informatie en verschijnt zes keer per jaar.

Redactie-adres
DNB *magazine*
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam
Westeinde 1, 1017 ZN Amsterdam
Telefoon 020-5243361/2409
Fax 020-5242228
E-mail: magazine@dnb.nl

Hoofdredacteur a.i.
Audrey Cloosterman

Aan dit nummer werkten mee
Ron Berndsen, Alexander Haje,
Maaïke de Hon, Jan Kakes,
Jaap Koning, Corry van Renselaar,
André Szász, Mathijs Schiffers,
Olaf Sleijpen, Alexander Strengers,
Rutger Vahl, Benno van der Zaag

Illustraties
Herman Focke, Paul Zeijlemaker

Vormgeving
Jurriaan van den Berg

Lithografie en druk
Joh. Enschedé

Abonnementen
Een abonnement op DNB *magazine* is gratis en uitsluitend schriftelijk aan te vragen. Adreswijzigingen en opzeggingen eveneens schriftelijk opgeven.

Abonnementenadministratie
DNB *magazine*
Antwoordnummer 2670
1000 PA Amsterdam
E-mail: magazine@dnb.nl

Artikelen uit DNB *magazine* mogen **niet** zonder toestemming van de redactie worden overgenomen.

De Nederlandsche Bank

Redactioneel

Jelle Zijlstra was een bijzonder mens met persoonlijk gezag, die in een roerige periode de Nederlandsche Bank presideerde. Als man van statuur, zo leeft hij voort in de herinnering van velen.

Niet alleen het leven is eindig. Ook zaken kennen *life cycles*. De complexe omwisseling-operatie is succesvol afgerond. De gulden ging. De euro kwam, een nieuw perspectief biedend op een solide en verenigd Europa.

Andere zaken ondergaan vernieuwing. De financiële toezichthouders hebben – niet helemaal zonder slag of stoot – parlementaire toestemming gekregen voor de eerste fase van structurele hervorming. Zij wordt voortvarend ingevoerd.

Ook bankpresident Wellink verlegt zijn horizon. Vanaf 1 maart zal hij tevens de Bank der Centrale Banken, de *Bank for International Settlements*, voorzitten. Daarmee continueert hij een traditie. Overigens, zonder afscheid te nemen van de Nederlandsche of de Europese Centrale Bank. Hij verdeelt zijn tijd tussen Amsterdam, Frankfurt en Bazel. Een dynamisch bestaan, een Europeaan waardig.

Over deze mensen en zaken berichten, staat in geen verhouding tot hun betekenis. De wijze van berichtgeving kan wel verschil maken. Daarom is ook dit magazine vernieuwd.

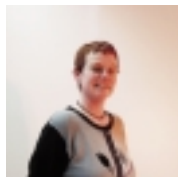
Afscheid

Niet voor het eerst. In de zomer van vorig jaar zette de koerswijziging in. Het ging sindsdien geleidelijk. Eén ding blijft echter onveranderd: de inzet en betrokkenheid van vele Bankmedewerkers, die van essentieel belang zijn voor het maken van dit blad. Tien van hen, eerder onzichtbaar in het colofon, zijn hier afgebeeld. Het is een min of meer symbolische wijziging: de Bank verkiest zich meer en beter te laten kennen. Zoals ook de inhoudelijke veranderingen in dit magazine duidelijk mogen maken.

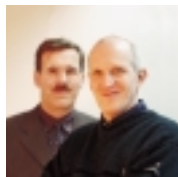
De koerswijziging van vorig jaar zomer tekent zich nu duidelijker af. Is er voor een tijdelijk hoofdredacteur een mooier moment om afscheid te nemen?

Audrey Cloosterman,
hoofdredacteur ad interim

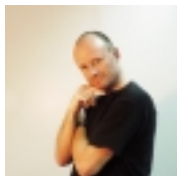
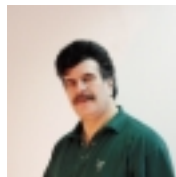
Abonnementen:
Ria Kok

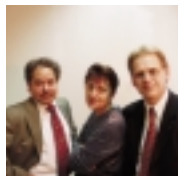
Planning:
Rolf Asselman,
Reinier Holster

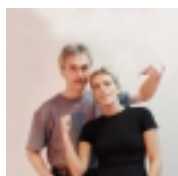
Magazijn:
Amancio Peixoto

Fotografie:
Rob Meulemans

Correctie:
Rob Wattimena,
Lieneke Blom,
Paul Hofmeester

Prepress:
Harry Oudhuis,
Mieke van Eeden

Hervorming toezicht wordt snel zichtbaar

Sector schaart zich achter voorstel

Dat er discussie zou ontstaan over de vernieuwing van het financiële toezicht had directeur Toezicht Arnold Schilder wel verwacht. Maar de felheid waarmee dit gepaard ging, heeft hem verbaasd. Inmiddels is de storm gaan liggen. De plannen om het toezicht te hervormen zijn aangepast. De financiële sector lijkt zich steeds meer achter het voorgestelde model te scharen. In juli moet de eerste fase al zijn afgerond.

Robuust. Zo kwalificeerde Arnold Schilder in oktober 2001 de plannen voor de nieuwe toezichtstructuur. In een brief aan Minister Zalm stelden de drie financiële toezichthouders (DNB, PVK en STE) voor om het financiële toezicht te scheiden in een prudentieel en een gedragstoezicht. 'We herstellen hiermee een weeffout in het toezicht', verklaarde Schilder in *DNB Magazine* (nr. 5 – 2001). 'De financiële sector raakt steeds meer vervlochten, scheidslijnen vervagen. Het toezicht is echter nog steeds sectoraal georganiseerd; gebaseerd op de strikte scheiding tussen banken, verzekeraars en effecteninstellingen. Hierdoor dreigen de toezichtshouders in elkaars vaarwater te komen.' In de nieuwe structuur zouden de Nederlandsche Bank en de Pensioen- en Verzekeringskamer zich vooral met de soliditeit van financiële instellingen moeten bezighouden, het prudentieel toezicht. De Stichting Toezicht Effectenverkeer, zo stond in het voorstel, zou het gedragstoezicht voor zijn rekening moeten nemen. Een ingrijpende verandering? Op het eerste gezicht wel. Maar volgens de toezichthouders viel het eigenlijk wel mee. 'We bestendigen met dit voorstel een situatie, zoals die de laatste jaren meer en meer is gegroeid', betoogden ze. 'We bewegen feitelijk mee met de markt.'

Kritiek van sector

Maar daar bleek de markt toch iets anders over te denken. Zowel banken, verzekeraars als pensioenfondsen keerden zich tegen de plannen. Al snel werd duidelijk dat de financiële sector de scheiding tussen prudentieel en gedragstoezicht niet zag zitten. Verzekeraars waren bang met meerdere toezichthouders te maken te krijgen. Men vreesde overlap, inefficiëntie en territoriumgeschillen. Bovendien zou het toezichtsplan 'overhaast' en 'slecht beargumenteerd' zijn. Daarnaast vond men dat pensioenfondsen en assurantietussenpersonen ten onrechte buiten beschouwing waren gebleven. 'Dat er een discussie zou ontstaan over de toezichtshervorming had ik wel verwacht', zegt Schilder,

een paar maanden later. ‘Natuurlijk hadden onze voorstellen nogal wat consequenties voor het toezicht. Maar dat was niet nieuw voor de sector. Al maanden daarvoor waren we met banken, verzekeraars en andere betrokkenen de dialoog aangegaan; hadden we duidelijk gemaakt dat het financiële toezicht moest worden aangepast. En de sector was het daarmee eens. De felheid waarmee de financiële sector op onze uiteindelijke voorstellen reageerde, heeft me daarom verbaasd. Alsof er van ons plan niets deugde. Er werden zelfs stukken uit besloten vergaderingen naar de media gelekt. Ik vond dat ver gaan. De pers smulde er natuurlijk van. Het gebeurt niet elke dag dat onenigheid in de financiële wereld openbaar wordt.’

Versimpeld

Minister Zalm bleek niet doof voor de kritiek en was bereid de sector op bepaalde punten tegemoet te komen. Zo zou de STE in het oorspronkelijke plan deelcertificaten op het gebied van beleggen mogen toekennen aan banken en verzekeraars. Deze vreesden echter dat het toezicht op hun activiteiten dan zou verdubbelen. Schilder: ‘Onze bedoeling was om met deelcertificaten de rol en positie van de STE zichtbaar te maken. Ergens kon ik me de kritiek van de sector wel voorstellen. Bank en verzekeraars zouden een aparte vergunning bij de STE moeten aanvragen voor hun beleggingsactiviteiten. Extra rompslomp dus. Daarom is besloten om de deelcertificaten voorlopig niet in te voeren. Er is meer tijd nodig om helder te krijgen wat in de praktijk de beste aanpak is.’

De vergunningverlening aan beleggingsinstellingen, nu nog een taak van DNB, gaat per 1 juli naar de STE. Een dertigtal

Minister Zalm bleek niet doof voor kritiek van de sector

DNB-ers zal naar deze toezichthouder overstappen, die per 1 maart overigens de naam Autoriteit Financiële Markten (AFM) draagt. Een andere aanpassing is dat per 1 maart het toezicht op de verstrekking van consumentenkredieten naar de STE/AFM is verhuisd, net als het toezicht op consumenteninformatie. Het gaat hierbij met name om de Financiële Bijsluiter, die aanvankelijk een taak van alledrie de toezichthouders zou worden. ‘Ook deze aanpassing houdt een versimpeling van het toezicht in’, stelt Schilder. Het betekent wel dat DNB dan afscheid neemt van een deel van de unit Consumentenzaken. ‘Dat vind ik persoonlijk wel jammer’, erkent Schilder. ‘In deze jonge unit hebben we

het afgelopen jaar veel energie gestoken. En met succes, want in korte tijd zijn mooie resultaten geboekt. Dat geldt evenzeer voor de ruim tien jaar van de sectie Beleggingsinstellingen.’

Voorrangregels

Begin februari werden de toezichtsplannen in de Tweede Kamer besproken. Namens DNB lichtte Arnold Schilder nogmaals de ideeën van de Bank toe. Hij zegt ‘aangenaam verrast’ te zijn door de kritische en opbouwende instelling van de Kamerleden. ‘Men liet zich niet met een kluitje in het riet sturen, maar vroeg dóór als dat nodig was. Er ontstond een goed inhoudelijk debat.’

Arnold Schilder

Nederland (Nu)	Systeemtoezicht	Prudentieel toezicht		Gedragstoezicht		
		sectoraal	sector- overschrijdend	niet-effectentypisch		effectentypisch
				sectoraal	sector- overschrijdend	
Banken/ Beleggingsinstellingen	DNB	DNB	RFT	DNB	RFT	STE
Effecteninstellingen		PVK		PVK		
Verzekeraars		STE		STE		

- DNB = De Nederlandsche Bank
- PVK = Pensioen- & Verzekeringskamer
- STE = Stichting Toezicht Effectenverkeer
- RFT = Raad van Financiële Toezichthouders (DNB, STE en PVK gezamenlijk)

Het toezichtsstelsel was tot nu toe hoofdzakelijk sectoraal georganiseerd. DNB, PVK en STE voerden zowel prudentieel als gedragstoezicht uit, elk bij hun eigen instellingen. Sectoroverschrijdende toezichtstaken bespraken de drie toezichthouders in de RFT.

Nederland (Nieuw)	Systeemtoezicht	Prudentieel toezicht		Gedragstoezicht		
		sectoraal	sector- overschrijdend	niet-effectentypisch		effectentypisch
				sectoraal	sector- overschrijdend	
Banken/ Beleggingsinstellingen	DNB	DNB	DNB/PVK	AFM		
Effecteninstellingen						
Verzekeraars		PVK				

- DNB = De Nederlandsche Bank
- PVK = Pensioen- & Verzekeringskamer
- AFM = Autoriteit Financiële Markten (rechtsoptvolger van de Stichting Toezicht Effectenverkeer)

In de nieuwe structuur wordt het toezicht functioneel en sectoroverschrijdend. Het prudentieel toezicht is de taak van de combine DNB en PVK. De AFM (voorheen STE) neemt het gedragstoezicht voor zijn rekening. De Raad van Financiële Toezichthouders blijft een overlegorgaan voor 'cross-functionele' zaken.

Lachend: 'Alleen begrepen ze niet waarom ons toezichtsvorstel maar zeventien kantjes besloeg. Ze zijn dikke nota's gewend met tientallen bijlagen. Ik heb uitgelegd dat de toezichthouders het met opzet simpel en helder hebben willen houden.'

Het Verbond van Verzekeraars verzette zich als enige betrokken branchepartij tegen de voorstellen. Verzekeraars zijn nog steeds bang dat de scheiding tussen prudentieel en gedragstoezicht in de praktijk moeilijk te maken is. Schilder denkt dat deze angst niet terecht is: 'Het is als in het verkeer: we spreken voorrangregels af. In elke situatie is er een toezichthouder die zich bezighoudt met de vergunningverlening, en een die zich alleen richt op zijn eigen toezichtsterrein. Bij banken bijvoorbeeld is DNB de vergunningverlener; de STE/AFM kijkt naar alles wat met effectenhandel en consumenteninformatie te maken heeft. Bij effecteninstellingen is STE/AFM de vergunningverlener; DNB houdt onder meer toezicht op de kapitaaleisen. Dreigt er een grensconflict, dan passen we de voorrangregels toe. Zo glas- holder als ik het nu schets, zal het niet altijd zijn. In die gevallen zullen de toezichthouders gezamenlijk overleggen en afspraken maken over de taakverdeling.'

Koploper in Europa

Nu de Tweede Kamer akkoord is gegaan, krijgt de herziening van het toezicht snel zijn beslag. Al op 1 juli is de eerste fase afgerond en de scheiding tussen prudentieel en gedragstoezicht een feit. Daarmee zal Nederland in Europa een koploper zijn, zei Minister Zalm in de Kamer. In de ons omringende landen is het debat over de herziening van het financiële toezicht nog in volle gang. Schilder: 'Het originele van de Nederlandse structuur zit allereerst in de scheiding tussen prudentieel en gedragstoezicht. Een land als Denemarken, dat al eerder het toezicht op de schop nam, heeft bijvoorbeeld alles in één organisatie geconcentreerd. In Nederland hebben met name de Partij van de Arbeid en de

zicht, dat kijkt naar het hele financiële stelsel. Ons nieuwe stelsel is wel vergeleken met het Australische model. Onterecht: juist in Australië is het prudentieel en systeemtoezicht gescheiden. Wij houden dit in één hand, namelijk die van DNB. Hoe verstandig dit is, bleek na 11 september. De Bank wist precies wat er gebeurde in het betalingsverkeer, de monetaire wereld en financiële markten.'

Halve fusie

De nieuwe structuur een eindstation? Schilder denkt van niet. 'Er komt nog een tweede fase, waarin bekeken wordt of de wetgeving aan de nieuwe situatie moet worden aangepast. Dit voorjaar verschijnt daarover een nota.' Toezicht blijft zich doorlopend ontwikkelen. Dat geldt ook ten aanzien van de samenwerking tussen DNB en PVK. Minister Zalm sprak van een Siamese tweeling. Schilder vindt dat deze beeldspraak 'minder prettige' associaties oproept. 'Hij noemde het ook een 'halve fusie', daar kan ik me beter in vinden. Per 1 maart vinden kruislingse benoemingen op het hoogste niveau plaats. In de Raad van Commissarissen en in de directie van DNB nemen respectievelijk de heren Korteweg en Witteveen namens de PVK zitting. Tot de Raad van Toezicht van de PVK treedt namens DNB de heer Van Lede toe. Ikzelf maak per 1 maart deel uit van het PVK-bestuur. Of het ooit een hele fusie wordt, moeten we afwachten. Maar een verdere samensmelting is mogelijk. De nieuwe opzet, waarin DNB en PVK nauw samenwerken maar twee afzonderlijke organisaties blijven, voldoet in elk geval voor de komende jaren.' ●

Rutger Vahl

Scheiding tussen prudentieel en gedragstoezicht is origineel

Consumentenbond zich voor zo'n model uitgesproken. Daarvoor is voorlopig geen meerderheid te vinden. Dat juich ik toe: in mijn visie kunnen twee toezichthouders – enerzijds de combine DNB/PVK, anderzijds de AFM – elkaar scherp houden. Een andere noviteit van onze nieuwe toezichtstructuur is de koppeling van het prudentieel toezicht en het systeemtoe-

De eurofinale

Tijdens de duale periode kwam het er echt op aan. Van 1 tot 28 januari waren er twee munten in omloop. De consument kon met guldens betalen en euro's terugkrijgen. Een groenteboer, een bakker en een supermarktmanager vertellen hoe de omwisseling verliep. Een verslag van week tot week.

Week 1: 'Het is alles goud wat er blinkt in die geldbak'

Joop Rooze, groenteboer, Albert Cuyp-markt: 'Op nieuwjaarsdag heb ik tachtig nieuwe bordjes met prijzen geschreven. Ik ben er 3,5 uur mee bezig geweest. Op 2 januari is het altijd rustig, maar dit jaar was het echt hectisch. Ik ben de enige van de 6 à 7 groenteboeren, die is gaan staan. Sommigen hebben hun vakantie verzet om die twee muntsoorten te ontlopen. Anderen wachten een paar dagen tot het eerste gedoe voorbij is.'

Ik heb zes telmachines aangeschaft met een dubbele display. Als mensen met Nederlands geld betalen, moet je in euro's teruggeven. Dat doen wij niet. Je moet toch al de hele tijd alles narekenen. Heel goed opletten. En het is alles goud wat er blinkt in die geldbak. Het oude geld was duidelijker. De 20 en 50 euro lijken heel erg op elkaar. En die 2 euro had wel wat groter gekund. Wat me wel tegenvalt, is dat acht van de tien klanten in guldens betalen. Er wordt ook nog vaak met kleingeld betaald. Als ze vijf piek af moeten rekenen, betalen ze met 50 dubbeltjes. Dat gebeurt al weken. Maar de meeste mensen zijn vrolijk. Niemand heeft haast.'

Eric van Komen, supermarktmanager Albert Heijn, Vijzelstraat: 'Vooraf hebben we veel gedaan. Een stickertje hier, een prijskaartje daar, weegschalen aanpassen, kassa's installeren en ga zo maar door. In april was onze *backoffice* al over op de euro. Twee maanden voor de invoering zijn we begonnen met het europsel om ook aan het geld zelf te wennen. De bevoorrading met euro's was geïntegreerd in de normale geldstromen, doordat Albert Heijn gebruik maakte van haar eigen geldtransportsysteem.'

Op oudejaarsavond ging om 17.00 uur de laatste klant naar buiten. Om 19.30 uur hadden we de checklist afgelopen, was de administratie omgezet en konden ook wij naar huis.

Tot nu toe loopt het allemaal heel goed. De caissières blijken goed voorbereid, beter dan de klant. Wat ik absoluut niet had verwacht, is dat er 50% minder wordt gepind! Daaruit blijkt maar weer dat de klant onvoorspelbaar is. Nee, we geven absoluut geen guldens terug. In de kassa zitten alleen nog euro's. De guldens die we krijgen, gaan meteen in een bakje. Als dat vol is, wordt het weggehaald, geteld, geseald en geadmistreerd. We halen de gulden letterlijk uit het circuit.'

Ron Verboom, eigenaar bakkerij Nic. de Lange, Ceintuurbaan: 'De introductie is mij erg meegevallen. Vooraf heb ik er slape-loze nachten van gehad. Ik dacht dat mensen hier hun hele spaarpot zouden komen omkeren! De voorbereidingen hebben natuurlijk wel wat tijd en moeite gekost. In september heb ik bijvoorbeeld nieuwe kassa's besteld. Halverwege december had ik ze binnen. Ik ben er onmiddellijk mee gaan oefenen. Op nieuwjaarsdag heb ik 's avonds de nieuwe kassa's in de winkel geïnstalleerd en de laatste prijskaartjes en zo veranderd. Op 2 januari kregen we de hele dag meer guldens dan euro's, maar toch zag je in de loop van de dag al verschil. Vooral tussen de middag werd er meer met euro's betaald. En verder ontvangen we kleiner geld dan normaal, meer dubbeltjes en stuivers. De kassa-afhandeling duurt wat langer, omdat we meer moeten intoetsen. Om die vertraging op te vangen, heb ik de eerste dagen een man extra ingezet. We moeten snel kunnen helpen. De klanten zijn rustiger dan anders en meer bij de les.'

Week 2: 'Met 100 euro een pakje sigaretten kopen, kon even niet'

Joop Rooze, groenteboer, Albert Cuyp-markt: 'Het tellen begint al te wennen, maar het wisselgeld teruggeven blijft lastig. Ik werk met een ouderwetse houten geldbak, maar ik denk dat ik hem nu toch moet vervangen. Je ziet gewoon niet wat wat is. En ik word gek van die centen. Verder moeten we ook opnieuw leren rijmen. Op donderdag sta ik niet op de markt, dus woensdagmiddag verkoop ik rijpe groenten en fruit voor een prikkie.

Joop Rooze, groenteboer, Albert Cuyp-markt

Normaal roep ik dan bijvoorbeeld: 'Hulde, hulde, een zak voor een gulden.' Iets nieuws heb ik nog niet. Woensdag was het de eerste keer dat ik het rijpe spul eruit deed. Ik probeerde het eerst met een half eurootje, maar dat liep niet. Dus werd het 50 centjes. Dat is een beetje verkapt, want sommige mensen denken dat je 50 guldcenit bedoelt. Maar het ging als een speer. De volksmond moet ook nog komen, maar een beetje nieuw Bargoens is er al. Zo heet het 50 eurobiljet een brammetje, 100 euro een Hulkie of gewoon een meijer, het briefje van 5 is een gabbertje, tien euro gewoon een joetje en 500 euro een half ruggetje.'

Eric van Komen, supermarktmanager Albert Heijn, Vijzelstraat: 'Ook de tweede week is het goed gegaan. Er wordt nog wel veel

papiergeld ingeleverd, maar het kleingeld neemt af. Aan het eind van de eerste week hebben we wel concessies moeten doen: met 100 euro een pakje sigaretten kopen, kon even niet. Gelukkig werd dat wel begrepen. Dat is me sowieso meegevallen: de sfeer is leuk. De klant moet ook wennen, maar iedereen pakt het goed op. Wat ook helpt om het benodigde wisselgeld wat te beperken, is het bijvragen van kleingeld. Uit zichzelf doet de klant het niet. Dat herken ik wel. In het buitenland ben ik ook altijd geneigd met een grote flap geld te betalen, omdat je de muntsoorten nog niet kent. Maar daardoor wordt je portemonnee dikker en dikker.'

Ron Verboom, eigenaar bakkerij Nic. de Lange, Ceintuurbaan: 'Ik kom weinig problemen tegen. Gisteren was nog maar 10 procent van de omzet in guldens, de rest werd al in euro betaald. Dat is rap. Ik denk dat de gulden volgende week helemaal weg is. Ik verwacht geen problemen meer. Het enige vervelende is het kassasysteem. De kassa heeft nog geen dag geklopt. Dat kan te maken hebben met foute aanslagen, maar het kan ook zijn dat het systeem niet werkt. Ik heb gebeld met de leverancier, maar die zegt dat het deze maand gewoon niet goed te meten is. Het klantenaantal heb ik trouwens wel gewoon gehaald. De eerste week zelfs wat beter, omdat de bakker om de hoek dicht was.'

Week 3: 'De enigen, die er nog moeite mee hebben, zijn de klanten'

Joop Rooze, groenteboer, Albert Cuyp-markt: 'Die geldbak ga ik toch niet vervangen. Hij heeft emotionele waarde. Die bak staat voor mazzel. Hij is van mijn schoonvader geweest en is al 60 jaar oud. Ik was gek met mijn schoonvader en ik denk hij ook met mij.

Wat ik nog steeds moeilijk vind, is de inkoop. Grossiers zijn piepers, maar ze zijn allemaal stinkend rijk, dus je moet ze een beetje afknijpen. In het 'Hollandse tijdperk', met de gulden, hoefde ik geen tiende seconde na te denken voordat ik een bod uitbracht. Nu loop ik nog steeds met een telmachinetje. Ik merk dat ik me soms toch vergis. Dan denk ik: hoe kan ik nou zo stom zijn? Maar het duurt gewoon een jaar of twee voordat je niet meer in guldens telt.'

Eric van Komen, supermarktmanager Albert Heijn, Vijzelstraat: 'We krijgen nog wel guldens, maar alweer een derde minder dan vorige week. Het pinnen is ook weer op het oude niveau. Twee of drie klanten, die alle guldens al hadden ingeleverd, vroegen ons of ze er een paar terug konden krijgen. Normaal gesproken doen we dat niet. Maar deze mensen wilden het geld uit nostalgische overwegingen hebben. Dus hebben we het toch gedaan. Net was er een probleempje in de winkel, waar

voor ik naar de counter werd geroepen. Ik draai bijna nooit kassa en toen de la openging, dacht ik: 'my god...' Kijk, mijn hele administratie is in euro's, dus wat rekenen betreft ben ik volledig europroof, maar de kassa bedienen, is toch weer iets anders. Dat wisselgeld is best lastig. Ik vind het knap van de caissières dat zij er zo snel aan gewend zijn. Het komt voor dat de caissière vraagt om een 2 centstuk en dat de klant zegt: 'oh, bestaat die ook'. Ongelooflijk!

Ron Verboom, eigenaar bakkerij Nic. de Lange, Ceintuurbaan: 'De centen zijn voor iedereen een probleem. En wat voor ons ook een ramp is, zijn de vijfjes. Ze zijn te klein, waardoor ze opkrullen in de kassa. Je krijgt er heel veel van; maandag had ik er 118.

De kassa klopte deze week drie keer. Dat vind ik te weinig. Vorige week had ik een keer 100 euro te kort, deze week had ik een dag 260 euro te veel! Ik heb mijn medewerkers nog eens gezegd dat ze het rekenen aan de kassa over moeten laten, maar die meiden zijn gewoon al helemaal gewend. Ze kennen de prijzen weer bijna uit hun hoofd. De enigen, die er nog moeite mee hebben zijn de klanten. Ze moeten lang zoeken en maken vaak excuses. 'Sorry, ik vind het maar niks', zeggen ze dan. Het lijkt wel alsof ze examen doen!

Albert Heijn, Vijzelstraat

Week 4: 'Het duurt zeker nog een jaar voordat je niet meer in guldens denkt'

Joop Rooze, groenteboer, Albert Cuyp-markt: 'De laatste week heb ik nog maar weinig guldens gehad. Het is gewoon voorbij. Wel vreemd hoor. Veel mensen hebben er toch wel moeite mee dat het over is. Ik ook. Nu is Nederland echt multicultureel, zelfs de gulden is weg. Het duurt zeker nog een jaar voordat je niet meer in guldens denkt. Tot op de dag van vandaag heb ik nog niet één keer iets niet omgerekend. Je hebt het waardegevoel nog niet dat je bij de gulden had. En je maakt veel meer vergissingen dan vroeger. Wij, maar de klanten ook. Gisteren kocht een oud vrouwtje een stronkie andijvie voor 60 eurocentjes. Ze gaf 6 euro. Ik zeg: 'nou oma, als je zo doorgaat ben je gauw door je centen heen.'

De voorbereiding op de euro vind ik goed geweest. Het is toch een hele grote operatie. We hebben allemaal minder geld gekregen dan we hadden besteld, maar ik had nog 10 consumentenpakketjes gekocht. Eigenlijk was dat genoeg geweest.'

Eric van Komen, supermarktmanager Albert Heijn, Vijzelstraat: 'Op 28 januari kwam er nog een klant met guldens. Wij weigerden zijn betaling. Pas nadat we hem hadden uitgelegd dat dit landelijk is en ruim van tevoren bekend is gemaakt, droop hij af. De afgelopen week hebben we niet meer guldens gehad dan de weken ervoor, maar het nam ook niet verder af. Mensen kwamen hier of daar nog wat guldens tegen, denk ik. Ik vond zelf ook nog een tientje in een pak dat ik niet zo vaak draag.'

Iedereen is nu gewend aan de euro. Nou ja, de klanten zoeken nog wel en ze zeggen ook: 'Jullie mogen van mij weer gaan afronden!' Maar dat doen we natuurlijk niet. We hebben die centen niet voor niets. Wat vervelend is, zijn klanten die voor een paar euro iets kopen en met een briefje van 200 euro betalen. Dat is wel bijna 500 piek. Vroeger was het hooguit 250 gulden, want een biljet van 1000 mochten we niet aannemen. De hele operatie is me 100% meegevallen, het is goed verlopen. Maar toch fijn, dat het achter de rug is.'

Ron Verboom, eigenaar bakkerij Nic. de Lange, Ceintuurbaan: 'Afgelopen week werd nog maar 2 procent met guldens betaald. Donderdag heb ik mijn wisselgeld laten ophalen. Dat waren ongeveer 3 zakken. Het uitzoeken was niet veel werk. Iedere keer

als ik het uit de kassa haalde, heb ik het per muntsoort apart opgeborgen met een briefje erbij hoeveel het was.'

De kassa klopte de hele week! Dat is echt een lekker gevoel. Ja, ik denk toch dat het met foutief aanslaan te maken had. In de eerste week heb ik helemaal geen foutbonnen gehad, nu heb ik er elke week een stuk of dertig. In het begin waren we te veel bezig

Ron Verboom, bakkerij Nic. de Lange, Ceintuurbaan

met het geld om te zien, dat er een fout werd gemaakt bij het aanslaan. Nu loopt het weer zoals normaal.

De voorbereidingen waren heel goed. De euro zal ook wel ergens goed voor zijn, ook al zie ik niet zo gauw waarvoor. Voor ons zijn het vooral een hoop kosten geweest.' ●

Maaïke de Hon

Bankgeheimen

Over een paar weken bestaan er geen bankgeheimen meer. Dan heeft iedereen de documentaire van Roel van Dalen over de Bank kunnen zien, die de VPRO op 31 maart uitzendt. Inderdaad, dezelfde regisseur, die de Ajax-documentaire 'Daar hoorden zij engelen zingen' heeft gemaakt. Die film was overigens niet bepaald een aan-

Monumentje

beveling. Want met de toenmalige trainer, Jan Wouters, liep het in de documentaire slecht af.

Het Koninklijk Concertgebouworkest, zo'n ander Amsterdams en internationaal icoon dat door Van Dalen is geportretteerd, was evenmin het toneel van pais en vree. Spanningen aan de top en ontslag waren ook hier het parool. Een vergelijkbare dramatiek heeft Van Dalen bij de Bank tot dusver, we hebben het over medio februari, nog niet aangetroffen. Van Van Dalen heeft moeten constateren dat de Bank en haar medewerkers weinig theatrale potenties hebben. Dat wil niet zeggen dat Van Dalen en researcher Judith Tromp teleurgesteld het project hebben moeten stilzetten. 'Na de eerste filmdagen was ik toch wat zorgelijk', erkent de regisseur. 'Er was inderdaad nauwelijks emotie of ontroering te bespeuren. Onwillekeurig zoek je daar als filmmaker toch naar. Maar de scènes, die we filmde waren bijna zonder uitzondering buitengewoon interessant. Continu hadden we het gevoel als het ware boven op de economie te zitten. Op een zeker moment kon ik bij mezelf de knop omdraaien. Deze film ging toch heel boeiend worden.' De vraag

dringt zich op waarom de Bank Van Dalen en zijn crew in de periode november tot en met februari heeft toegestaan om daar te filmen waar normaal de deuren gesloten blijven. Het antwoord is simpel: een publieke instelling als de Bank heeft de plicht om de samenleving inzicht te geven in wat zij doet, hoe zij het doet en waarom zij het zo doet. En dat geldt zeker in een cruciale fase van de (monetaire) geschiedenis, zoals de periode rond de euro-invoering. Niet dat het een eurofilm wordt, zo verzekert Van Dalen, die inmiddels aardig vertrouwd is met typisch eurojargon als sitraps, vuurwerkpakketten, blisters en fijndistributie. Van Dalen: 'Natuurlijk wordt in de film ruim aandacht besteed aan de euro-omwisseling. Dat is zo'n *once in a lifetime event*. Maar daarnaast is de aandacht voor de euro in de film een vehikel om iets anders te laten zien, namelijk de rol van de Bank in de toekomst van Europa.'

Behalve de euro en de daaraan gerelateerde festiviteiten in Maastricht rond oud en nieuw heeft Van Dalen een aantal andere

Benno van der Zaag,
woordvoerder van de
Nederlandsche Bank

dossiers gevolgd, zoals het overleg met onze man in Washington bij het IMF over Argentinië en Turkije, het onderzoek naar het euro-effect op de inflatie en de voorbereidingen op een persseminar over de geheimhoudingsplicht.

Met de aantekening dat er tijdens de montage nog het nodige kan sneuvelen, hoopt Van Dalen een vrij compleet beeld van de Bank te kunnen voorschotelen. Welk beeld van de Bank wil hij graag overbrengen aan de kijker? Van Dalen: 'Ik denk niet dat ik een bepaald beeld wil overbrengen. Dat veronderstelt namelijk een vooropgezette mening en ik hecht er juist aan om films te maken vanuit een maagdelijk blanke opstelling, zonder oordelen of vooroordelen. In ieder geval weet ik zeker dat deze film een intrigerende *insight* biedt in een instelling, die tot nu toe redelijk gesloten is geweest. Een instelling bovendien waar weinig mensen meer van weten dan dat er goud ligt opgeslagen. Ik weet ook zeker dat de kijker geboeid raakt door de *issues* die aan de orde komen, door de nauwgezetheid van de medewerkers en door de persoon Nout Wellink. Ik hoop dat de film in zekere zin tijdloos wordt. Dat het een monumentje is dat je na jaren nog met interesse kunt bekijken zonder dat de tand des tijds eraan heeft geknaagd. Dat zou mooi zijn.'

Hoe de film gaat heten, kan en wil Van Dalen nog niet zeggen. Dat blijft voorlopig een regisseursgeheim.

De BIS, Bank der Centrale Banken

Eén der invloedrijkste organen in de financiële wereld

De Bank for International Settlements (BIS) ofwel de Bank voor Internationale Betalingen, gevestigd in het Zwitserse Bazel, is bij het grote publiek nauwelijks bekend. Toch is dit één van de invloedrijkste organen in de financiële wereld. Sinds de oprichting in 1930 heeft bijna de helft van de tijd een Nederlander aan het roer gestaan. Een traditie, die wordt voortgezet met de recente benoeming van Nout Wellink tot president van de BIS. Aanleiding voor een kijkje achter de schermen van de oudste internationale financiële instelling ter wereld.

Directe aanleiding voor de oprichting van de BIS in 1930 was het zogeheten Young-plan. Volgens dit plan kreeg de BIS tot taak de Duitse herstelbetalingen na de Eerste Wereldoorlog af te wikkelten. De belangrijkste doelstelling was echter het bevorderen van samenwerking tussen centrale banken. In deze economisch turbulente beginjaren werd het nut van de BIS al snel duidelijk. Reeds in 1931 was de bank betrokken bij het bezweren van een grote financiële crisis, toen politieke instabiliteit in Duitsland een grote kapitaaluitstroom veroorzaakte. Door het mobiliseren van middelen bij aangesloten centrale banken konden steunoperaties worden uitgevoerd, waardoor uitbreiding van de crisis beperkt bleef.

Informeel overlegforum

Bij de oprichting van het Internationale Monetaire Fonds (IMF) in 1944 leek het er even op dat deze organisatie de taken van de BIS zou overnemen. De opheffing van de BIS werd zelfs officieel in een resolutie vastgelegd. De Europese centrale banken, die de meeste BIS-aandelen in handen hadden, besloten echter de resolutie niet uit te voeren. De instelling was voor hen immers een nuttig forum om de monetaire samenwerking binnen Europa te

Nederlandse presidenten van de BIS

<i>President</i>	<i>Periode</i>
L.J.A. Trip	1935-37
J.W. Beyen	1937-39
M.W. Holtrop	1958-67
J. Zijlstra	1967-81
W.F. Duisenberg	1988-91
W.F. Duisenberg	1994-97
A.H.E.M. Wellink	2002-

De G10 bestaat uit elf landen:

Verenigde Staten	Japan
Duitsland	Frankrijk
Verenigd Koninkrijk	Italië
Canada	Nederland
België	Zweden
Zwitserland	

stimuleren, en kon op die manier bijdragen aan het economische herstel na de Tweede Wereldoorlog. De BIS richtte zich in de jaren vijftig vooral op het bevorderen van een ordelijk betalingsverkeer in Europa.

In de jaren zestig kreeg de functie als informeel overlegforum verder gestalte, toen de Amerikanen gingen deelnemen aan de maandelijkse 'Bazelweekenden'. Gedurende deze weekenden wisselen de invloedrijkste centrale-bankpresidenten van gedachten over actuele ontwikkelingen op financieel-economisch terrein en het te voeren beleid. Deze gezamenlijke 'monitoring' vergemakkelijkt de samenwerking, waardoor in crisissituaties slagvaardig kan worden opgetreden. De kern wordt daarbij gevormd door de landen van de Groep van Tien (G10). Dit zijn in het internationale financiële stelsel de belangrijkste crediteurenlanden, die meestal een sleutelrol spelen bij de oplossing van financiële crises. Voorbeelden zijn de overbruggingskredieten waarmee, vooruitlopend op steunpakketten van het IMF of de Wereldbank, financiële crises zijn aangepakt. Deze rol werd bijvoorbeeld vervuld tijdens de schuldencrisis begin jaren tachtig en vervolgens in verschillende crisissituaties, met name in Oost-Europa en Latijns Amerika, zoals Brazilië in 1998. Onder de G10 opereren verschillende comités, waaraan ook een aantal andere landen deelneemt. De comités worden ondersteund door werkgroepen, waarin experts van de betreffende centrale banken op verschillende deelterreinen overleg voeren.

Naast het overleg in G10-verband biedt de BIS ook onderdak aan andere belangrijke forums. In 1964 werd het Comité van Presidenten van de EG-landen opgericht, dat tot in de jaren negentig een centrale rol speelde in de aanloop naar de EMU. Ook de voorloper van de ECB, het Europese Monetaire Instituut (EMI), was vóór de vestiging in Frankfurt ondergebracht bij de BIS. De ECB is nu zelf aandeelhouder van de BIS en neemt deel aan het overleg in G10-verband. Meer recentelijk zijn de secretariaten van de internationale organisatie van verzekeringstoezichthouders, *International Association of Insurance Supervisors* (IAIS) en het *Financial Stability Forum* (FSF) bij de BIS gehuisvest.

Overige taken

De meeste centrale banken – ook niet-aandeelhouders – zijn rekeninghouder en hebben een deel van hun deviezenvoorraad ondergebracht bij de BIS, die deze voor hen belegt. Door een kleine marge op deze transacties kan deze bank zich financieel bedruipen, wat een belangrijk verschil is met andere internationale instellingen. Volgens haar jaarverslag bedroeg het balanstotaal van de BIS in maart 2001 ruim € 160 miljard. De bank heeft bovendien een zeer liquide financiële structuur: ongeveer de helft van de activa heeft een looptijd korter dan drie maanden. Hierdoor kan de BIS zeer flexibel inspelen op een grote liquiditeitsbehoefte, bijvoorbeeld bij een omvangrijk overbruggingskrediet of wanneer een centrale bank op korte termijn een groot gedeelte van haar deposito's wil opnemen.

Tot slot heeft deze bank een belangrijke taak op het terrein van economische analyses. Zo heeft de BIS een enorme financieel-economische databank, onder meer gebaseerd op rapportages van de belangrijkste commerciële banken. Ook produceert de BIS-staf hoogwaardige en invloedrijke wetenschappelijke studies en worden regelmatig conferenties georganiseerd voor centrale-bankeconomen.

Veel DNB-ers hebben in hun dagelijkse werk met de BIS te maken. Medewerkers op verschillende niveaus nemen deel aan het overleg in Bazel en maken intensief gebruik van BIS-producten zoals de databank. De Nederlandsche Bank speelt als één van de G10-centrale banken een belangrijke rol in Bazel. De bankpresident zit samen met zijn collega's uit de andere G10-landen in de BIS-Board. Bovendien is het gebruikelijk dat de kleinere G10-landen de president van de BIS leveren. Sinds de oprichting is dit bijna de helft van de tijd een Nederlander geweest. Per 1 maart bekleedt Nout Wellink deze functie, als opvolger van de Zweed Urban Bäckström. De presidentschappen van DNB en BIS zijn goed te combineren, aangezien de dagelijkse leiding in Bazel handen is van de General Manager, de Brit Andrew Crockett.

Toekomst

Een belangrijke trend van de afgelopen decennia is dat de oorspronkelijk sterk Europese inslag langzaam maar zeker naar de achtergrond is verdwenen. De BIS is steeds meer een mondiale organisatie geworden, wat blijkt uit het feit dat steeds meer centrale banken participeren in haar activiteiten. Momenteel zijn circa vijftig centrale banken aandeelhouder. Deze bredere focus hangt samen met de sterkere vervlechting van economieën en

het toegenomen financieel-economische belang van verschillende regio's. De BIS heeft recentelijk een bijkantoor geopend in Hongkong en zal dat binnenkort ook doen in Mexico City. Naast de vergaderingen in Bazel kan op die manier ook ter plaatse aandacht worden geschonken aan ontwikkelingen op regionaal niveau. Daarnaast zullen ongetwijfeld nieuwe taken opdoemen, maar daar valt bij de BIS eigenlijk weinig over te zeggen. Voor een organisatie, die flexibiliteit als voornaamste handelsmerk heeft, en daardoor gemakkelijk kan inspringen op nieuwe ontwikkelingen, is het nu eenmaal lastig de toekomst te voorspellen. ●

Jan Kakes

Meer informatie:

- BIS Website: <http://www.bis.org>
- A.F.P. Bakker, 1995, 'De Bank voor Internationale Betalingen', in: De internationale financiële instellingen, hst. 6, NIBE.
- T.G.J.M. van de Burgt, 1997, 'De "Bank for International Settlements" te Bazel, 1930-1948', proefschrift, Vrije Universiteit.
- BIS, 1980, 'The Bank for International Settlements and Basle Meetings', publicatie naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van de BIS.

Comités onder de G10 in Bazel

Het bekendste is het *Bazelse Comité voor het banktoezicht*, opgericht in 1974 om tot harmonisatie te komen van toezichtregels. Een doorbraak was het Kapitaalakkoord van 1988, waarbij een standaard is afgesproken voor minimum solvabiliteitsvereisten, die door vrijwel alle belangrijke economieën is overgenomen. Momenteel wordt druk gewerkt aan een nieuw Kapitaalakkoord ('Bazel II'), dat hierop voortbouwt.

Het *Committee on the Global Financial System (CGFS)* volgt ontwikkelingen op financiële markten om crisissituaties tijdig te signaleren. Voorts worden regelmatig analyses verricht over belangrijke structurele ontwikkelingen. Recente voorbeelden zijn studies over financiële aspecten van de Nieuwe Economie, het gebruik van stresstesten door financiële instellingen en de implicaties van *electronic trading* in financiële markten.

Het *Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS)* richt zich op onderwerpen, die te maken hebben met het betalingsverkeer en afwikkelingsystemen. In dit kader worden studies verricht en standaarden en codes ontwikkeld. Zo werden begin vorig jaar de zogenoemde '*Core Principles for Systematically Important Payment Systems*' vastgesteld, die moeten bijdragen aan een veilige en soepele afwikkeling van – uit het oogpunt van financiële stabiliteit – zeer belangrijke hoogwaardige betalingen.

Het *Goud- en Valutacomité* houdt zich vooral bezig met de valutamarkt en de implicaties voor de uitvoering van het monetair en wisselkoersbeleid.

'Kennnis is fundament van ons beleid'

De Nederlandsche Bank heeft al lange tijd een reputatie waar het gaat om wetenschappelijk onderzoek. In 1969 gaf toenmalig directieadviseur Wim Duisenberg de aanzet tot een eigen onderzoekseenheid. In 1983 werd die verzelfstandigd onder leiding van Martin Fase. Sinds mei 2001 geeft Lex Hoogduin leiding aan de Afdeling Wetenschappelijk onderzoek. Volgens hem laat onderzoek zich moeilijk centraal aansturen: 'De beste thema's komen al brainstormend tot wasdom.'

Vraag een onderzoeker wat hem aan zijn werk boeit, dan zal hij antwoorden dat het uitermate spannend is. Een uitspraak die wordt onderschreven door Lex Hoogduin. Hoewel hij zelf momenteel maar een beperkte hoeveelheid tijd aan wetenschappelijk onderzoek kan besteden, weet hij uit ervaring wat een onderzoeker beweegt. Hij was eerder docent aan de universiteit van Groningen, waar hij ook promoveerde. Momenteel werkt hij er, zij het in deeltijd, als hoogleraar Geld- en

Bankwezen. Hoogduin: 'Mijn voornaamste taak is het managen van de afdeling. Ik weet wat er zowel binnen als buiten de Bank op ons terrein speelt en houd me op de hoogte van wat er op onderzoeksgebied gebeurt, onder meer door de vakliteratuur goed bij te houden.' Hoogduin benadrukt dat wetenschappelijk onderzoek bij de Bank geen doel op zich is. 'Dat is een belangrijk verschil met een universiteit. Daar vindt onderzoek meer plaats omwille van het onderzoek zelf. Bij ons is het onderzoek altijd gerelateerd aan de taken van de Bank.'

In 1980 trad Lex Hoogduin als econoom in dienst van de Nederlandsche Bank. Na drie jaar keerde hij terug naar de universiteit, werkte aan zijn dissertatie en werd in Groningen universitair docent. In 1988 werd hij bij DNB plaatsvervangend hoofd van de Studiedienst, vier jaar later directeur van die afdeling en in 1994 van de nieuw opgerichte Afdeling Monetair en economisch beleid. In 1997 werd Hoogduin door Wim Duisenberg gevraagd om als persoonlijk adviseur mee te gaan naar de Europese Centrale Bank in Frankfurt. Mei vorig jaar keerde hij terug bij de Nederlandsche Bank. Naast zijn functies als directeur van de Afdeling Wetenschappelijk onderzoek en onderdirecteur Monetaire zaken, is Hoogduin sinds 1995 ook deeltijdhoogleraar Geld- en Bankwezen aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Onderzoek als basis voor beleid

De afdeling Wetenschappelijk onderzoek, in internationale kringen luisterend naar de naam *Research Department*, telt een kleine dertig medewerkers. Twintig daarvan, voornamelijk gepromoveerde economen, besteden hun tijd aan onderzoek. Het overige deel bemenst het secretariaat en zorgt voor statistische ondersteuning van het onderzoek. Sinds het begin van de jaren tachtig vormt wetenschappelijk onderzoek een aparte afdeling binnen de Nederlandsche Bank. Hoogduin: 'Vóór 1983 was dat anders. Toen vormde wetenschappelijk onderzoek samen met de beleidsafdeling een geheel. In de praktijk bleek dit echter minder goed te werken. Het wetenschappelijk onderzoek werd geleidelijk weggedrukt door de vragen van alledag, die de beleidsvoorbereiding met zich meebrengt. Met als gevolg dat het onderzoek – de basis voor het beleid van de Bank – enigszins in het nauw kwam. Om die reden is uiteindelijk gekozen voor een aparte onderzoeksafdeling, die voldoende ruimte biedt aan onderzoeksvragen van waaruit de Bank haar beleid voorbereidt en bepaalt.'

Er zit aan dit inrichtingsmodel ook een risico, merkt Hoogduin op. ‘Door wetenschappelijk onderzoek een aparte status te geven, is de kans aanwezig dat het te veel los komt te staan van de taken die wij als centrale bank hebben. En dat mag niet. De mensen binnen de afdeling dienen in hun werk altijd voeling te houden met wat de Bank doet, wat haar taken zijn en wat er in de beleidsvoorbereiding speelt. De onderzoeksthematiek moet direct of indirect worden bepaald door deze factoren.’

Drie hoofdthema’s

Hoogduin noemt drie hoofdthema’s waarop het onderzoek van de afdeling zich richt. ‘In de eerste plaats is dat onderzoek op het terrein van de monetaire stabiliteit. Als afdeling ondersteunen we zo bankpresident Wellink bij het bepalen van het monetaire beleid in Frankfurt. Het tweede onderzoeksthema is financiële stabiliteit. Dit sluit aan bij de rol van de Bank als toezichthouder op het bankwezen en als ‘hoedster’ van het financiële stelsel. Het derde onderzoeksthema sluit aan op de rol van de Bank als onafhankelijk adviseur van de Nederlandse overheid.’

Naast deze hoofdpunten zijn er nog enkele kleinere thema’s, vertelt Hoogduin. ‘Zo leveren we bijvoorbeeld centrale banken in Oost-Europa technische assistentie bij hun modernisering. Onlangs zijn we in dat kader betrokken geweest bij een project in Macedonië waarbij we hebben geholpen een econometrisch model te ontwikkelen ter voorspelling van de ontwikkeling van de economie. Een ander onderzoeksthema van beperkte omvang wordt bepaald door bankhistorisch onderzoek.’

Onderzoeksprogramma

Op basis van de onderzoeksthema’s stelt de afdeling ieder jaar een onderzoeksprogramma vast. Hoogduin: ‘Vanuit de afdeling worden suggesties aangedragen, die in aanmerking komen voor een project binnen het programma. Van de zestig à zeventig

‘Wetenschappelijk onderzoek heeft iets onvoorspelbaars’

voorstellen die dat oplevert, kunnen we er met ons huidige potentieel veertig uitvoeren. Deze projecten stellen we in onderling overleg vast. Mijn rol is om de relevantie van de onderzoeksvoorstellen scherp af te zetten tegen de taken van de Bank. Ik stel me daarbij overigens liberaal op: voor goede ideeën moet

voldoende ruimte bestaan om ze uit te voeren. Dat is ook de kern van goed wetenschappelijk onderzoek. Het heeft iets onvoorspelbaars en is niet centraal te plannen. De beste thema’s komen al brainstormend tot wasdom.’

Onderzoek moet kennis opleveren. Die kennis is één van de fundamenten waarop het beleid van de Nederlandsche Bank rust. Hoogduin, op docerende toon: ‘De drie hoofdthema’s van het onderzoek moeten leiden tot drie vormen van kennis. Kennis over hoe de Bank het best kan bijdragen aan stabiele prijzen en een gezond financieel stelsel. Daarnaast kennis over hoe de Nederlandse economie en die van het hele eurogebied werkt. En, als derde kennisvorm, het ontwikkelen van instrumenten, methoden en modellen om analyses te maken, die het beleid van

Lex Hoogduin

Onderzoeksprogramma 2002

Monetaire stabiliteit

1. Waarom doen centrale banken aan *smoothing* van de rente?
2. Monetair beleid onder onzekerheid
3. Het optimale inflatieniveau
4. Hoe communiceren centrale banken? Het voorbeeld van DNB 1980-2001
5. De euro, bedrijfsfinanciering en monetaire transmissie in de EMU
6. De effectiviteit van monetair beleid
7. Inflatedynamiek en de *New Phillips Curve*
8. Welvaartskosten van de Europese conjunctuur
9. Mondiale economische interdependenties
10. Winstgevendheid, financiële structuur van bedrijven en de bankensector in Centraal- en Oost-Europa
11. Valutamarktinterventies
12. ECB-raad en FOMC-vergaderingen: analyse en invloed op financiële markten
13. Moet het EU-structuurbeleid worden stopgezet? De macro-economische implicaties van het structuurbeleid op de EU-15 en de kandidaat-lidstaten
14. De samenhang van budgettair en monetair beleid in de EMU
15. De beoordeling van *output gap* maatstaven
16. Een voorlopende indicator van de inflatie in het eurogebied
17. Een financiële voorlopende indicator
18. De theoretische eigenschappen van EUROMON
19. Structurele VAR-modellen en het Kalman filter

Financiële stabiliteit

20. Optimale regulering onder onzekerheid
21. *Fire walls* in financiële conglomeraten
22. *Too big to fail*
23. *Asset management* concurrentie en de prijsvorming van risicovolle activa
24. Zeepbellen en monetair beleid
25. Valutacrisis en de nationale economie
26. Verleden en heden van het financiële toezicht in Nederland
27. Kredietrisicomodellen

(Nederlands) economisch beleid

28. Een economische geschiedenis van de vergrijzing in Nederland
29. De invloed van de euroconversie op de prijzen: een ex-post analyse
30. Loonbetalingen en buitenlandse munten in Limburg 1840-1914
31. Netwerkeffecten en betaalsystemen: concurrentie, betwistbaarheid en prijsvorming
32. Fiscale maatregelen en arbeidsaanbod
33. Het belang van het midden- en kleinbedrijf in Nederland
34. Portefeuilgedrag van gezinnen in Nederland
35. Revisie van MORKMON

Geschiedenis van de Bank en technische assistentie

36. Een beknopte geschiedenis van DNB 1814-1948
37. Chronologische geschiedenis van de Europese Unie 1946-2001
38. Geschiedschrijving van het kantorennetwerk van DNB 1863-2000
39. Biografie van dr. N.P. van den Berg
40. De Nederlandse goudclaim 1933-2000

Visiting Scholars Program stimuleert interactie met wetenschappelijke wereld

de Bank voorbereiden. Hoewel het voor ons geen primair doel is, dragen wij als onderzoeksafdeling op die manier bij aan de reputatie van de Bank en aan de effectiviteit van de Bank als instelling die goed gefundeerde beslissingen neemt.'

Geen ivoren toren

Hoe moeten we ons het wetenschappelijk onderzoek bij de Bank precies voorstellen? En hoe zichtbaar is het eigenlijk voor de buitenwereld?

Hoogduin: 'Het wetenschappelijk onderzoek dat door de afdeling wordt gedaan is niet het soort dat zich afspeelt in een ivoren toren. Contacten met de buitenwereld zijn van het grootste belang. Als onderzoeksafdeling zijn we de voelhoorn voor wat er op ons gebied bij andere centrale banken en universiteiten speelt. Het onderhouden van een breed nationaal en internationaal onderzoeksnetwerk is essentieel om goed onderzoek te kunnen doen. Daarbij hoort ook dat je samen met andere wetenschapscentra onderzoek doet. En, heel erg belangrijk, als onderzoeksafdeling dien je een vertaalslag te kunnen maken naar de mensen, die binnen de Bank de beslissingen nemen. Wetenschappelijke kennis maximaal laten bijdragen aan beleidsanalyses en beleidsvorming, dat is waar het om draait. Dan pas kun je spreken van kennisvermeerdering.'

Om de interactie met de wetenschappelijke wereld voldoende impulsen te geven, organiseert de Bank ook congressen, seminars en workshops. Daarbij treden onderzoekers van universiteiten uit binnen- en buitenland op en doen economen van centrale banken verslag van hun bevindingen. De onderzoeksresultaten van de Bank worden gepubliceerd in de vorm van wetenschappelijke artikelen.

Een andere vorm van verslaggeving is het Kwartaalbericht, waarin onder andere voorspellingen worden gedaan over de ont-

wikkeling van de Nederlandse economie. Het Kwartaalbericht is gericht op een breder publiek.

Hoogduin: 'Zeer recent hebben we een *Visiting Scholars Program* samengesteld, waarbij we onderzoekers uit binnen- en buitenland uitnodigen om gedurende een bepaalde periode bij ons onderzoek te komen doen. Dat is niet alleen voor de onderzoeksafdeling van belang, maar ook voor de meer op het 'dagelijkse' beleid gerichte afdelingen. Ook op deze wijze wordt de interactie met de wetenschappelijke wereld gestimuleerd. Ik hecht daar bijzonder veel waarde aan.'

Over de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek van de Nederlandsche Bank zegt Hoogduin: 'Ik denk dat we als centrale bank een goede reputatie hebben. Hoe goed centrale banken op onderzoeksgebied nu werkelijk zijn? Ik moet toegeven dat er heel weinig systematisch onderzoek naar is verricht. Onlangs is er wel

een meting gedaan voor centrale banken in Europa aan de hand van wetenschappelijke publicaties. Daarbij kwam de centrale bank van Finland als nummer één uit de bus en de Nederlandsche Bank als nummer twee. Maar op die meting is van alles aan te merken. Toch zegt het wel iets. Het is een interessante vraag waar ik een preciezer antwoord op zou willen krijgen. Mijn indruk is dat we een goede positie hebben, maar dat is zeker geen reden om achterover te leunen.' ●

Alexander Haje

Verhoog de maximumsnelheid!

Na 120 maanden kwam in maart 2001 een einde aan de langste economische opgang in de Verenigde Staten sinds het begin van de metingen in 1854. Een tegenslag voor de 'gelovigen' in de Nieuwe Economie, die meenden dat de conjunctuurcyclus een zachte dood was gestorven. De meer 'rekkelijken' claimen, dat het niveau van de potentiële groei in de VS is gestegen. Dat groeibegrip kan worden opgevat als de maximumsnelheid van een economie. Het is niet de topsnelheid van de economische groei – die een bekeuring kan opleveren in de vorm van toenemende inflatie –, maar de snelheid waarmee een economie langere tijd inflatieloos kan blijven groeien. Zoals uit grafiek 1 blijkt, ligt de geschatte maximumsnelheid in de VS hoger dan in het eurogebied.

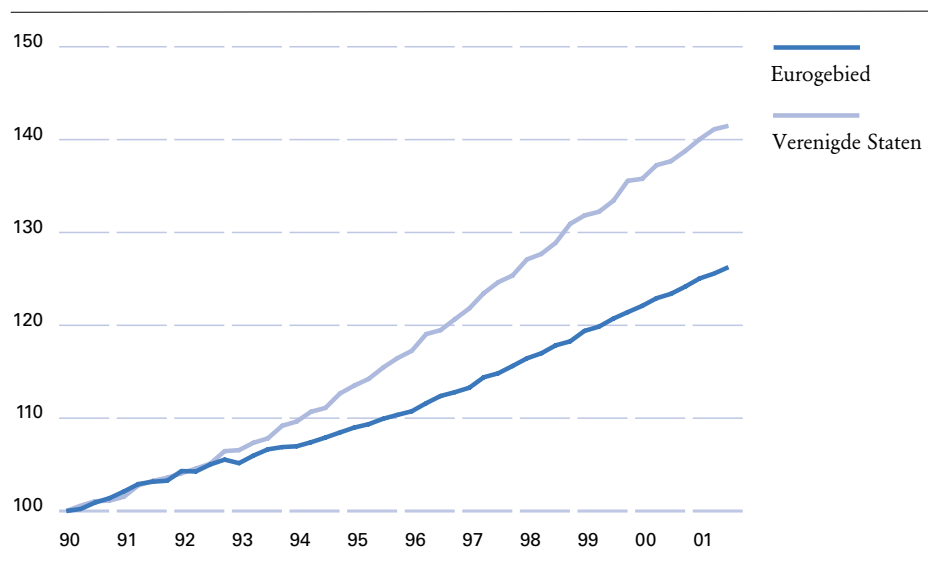
Kort door de bocht kan men zeggen, dat de bevordering van inflatieloze groei het hoofddoel is van macro-economisch beleid. Nu iedereen in het eurogebied ook in de portemonnee voelt dat het monetaire beleid naar Europees niveau is getild, wordt het hoog tijd om ook het economische beleid naar een hoger plan te tillen. Zoals het monetaire beleid moet zorgen voor prijsstabiliteit in het eurogebied, zo moet het economische beleid zorgen voor een hogere maximumsnelheid.

In Nederland is een fundamentele beleidswijziging slechts eens in de vier jaar mogelijk. Dat kan voor sommige problemen een handicap zijn, maar met de verkiezingen in zicht, is er dus sprake van een kans: verhoog de maximumsnelheid! Daar is alle reden toe, zoals blijkt uit grafiek 2: de vooruitzichten voor de komende vier jaar zijn – met een maximumsnelheid tussen 2,25% en 2,75% – duidelijk minder gunstig dan tijdens de huidige kabinetsperiode.

Het verhogen van de maximumsnelheid is natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan. Het beleid kan namelijk niet direct op de twee onderliggende factoren voor potentiële groei aangrijpen: de groei van het arbeidsaanbod en van de arbeidsproductiviteitsgroei. In de tweede helft van de jaren negentig groeide het arbeidsaanbod nog flink,

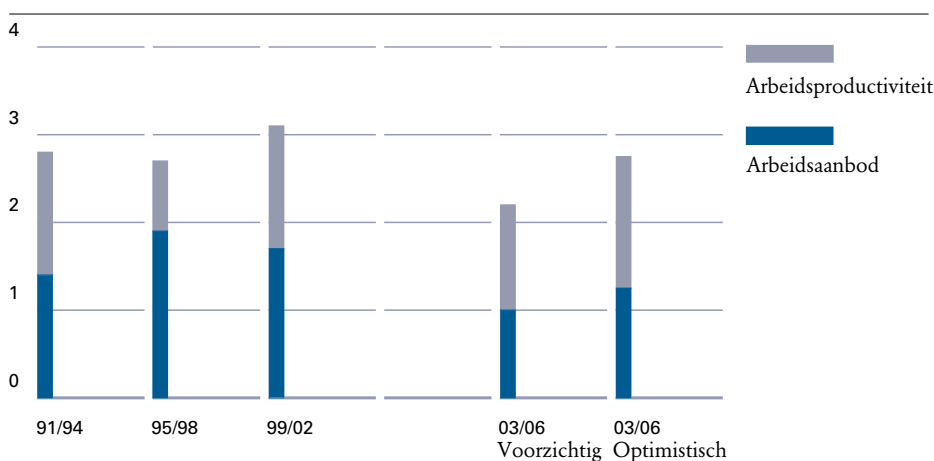
Grafiek 1 Trendmatig beloop bbp eurogebied en Verenigde Staten

1990 = 100

Grafiek 2 Maximumsnelheid Nederland

Gemiddelde jaarlijkse potentiële groei van het bbp in procenten

voornamelijk als gevolg van een verhoogde arbeidsparticipatie van vrouwen. Voor de komende jaren is een lagere groei van het arbeidsaanbod te verwachten, gelet op de voortschrijdende vergrijzing. Indien men verder in de toekomst kijkt, dan blijkt de voorziene bijdrage van het arbeidsaanbod – bij ongewijzigd beleid – steeds kleiner te worden. Gelukkig zijn er nog steeds mogelijkheden het arbeidsaanbod te vergroten door stimulering van groepen, die een relatief lage participatiegraad kennen (ouderen, WAO-ers, allochtonen, partners van alleenverdieners). Hiertoe is verdere verkleining noodzakelijk van de armoedeval, waarvan sprake is wanneer een inkomensstijging leidt tot een achteruitgang in het netto-inkomen; maar ook van de productiviteitsval. Deze doet zich voor wanneer de productiviteit van een potentiële werknemer te laag is om de loonkosten goed te maken op minimumloonniveau. Het nieuwe belastingstelsel heeft de armoedeval weliswaar verkleind ten opzichte van

het jaar 2000, maar dit was nog niet genoeg om de vergroting van de armoedeval, die sinds 1995 is opgetreden, ongedaan te maken.

Het ene doen betekent niet het andere laten. Ook een verhoging van de productiviteitsgroei is nodig. Dit is de andere onderliggende factor van de maximumsnelheid. Hoewel de productiviteitsstijging uit de marktsector zelf zal moeten komen, wil dat niet zeggen dat voorwaarden-scheppende initiatieven van de overheid achterwege kunnen blijven. Die beleidsinitiatieven liggen niet direct op het budgettaire vlak, maar zouden eerder de vorm van institutionele hervormingen moeten krijgen. Zo zou de weg vervolgd kunnen worden van het herreguleren van markten, een verzamelterm voor liberalisatie van een markt, vergroting van marktwerking en privatisering van overheidsdiensten. Recente voorbeelden, zoals de liberalisering van de elektriciteitsmarkt in Californië, de veiling van UMTS-licenties in Europa en – dichterbij huis – de NS, hebben aangetoond

dat herregulering geen eenvoudige zaak is.

Herregulering van productmarkten is een moeilijk proces met een hoog afbreukrisico; maar ook de verborgen kosten van onvoldoende concurrentie zijn aanzienlijk. Een hogere concurrentiegraad kan op individuele markten leiden tot verbetering van de prijsvorming, met als gevolg een lagere inflatie. Op markten waarbij sprake is van onvoldoende concurrentie dient steeds te worden afgewogen of overheidsingrijpen, om het kennelijke falen op die markt te verminderen, gerechtvaardigd is. Herreguleren gaat ten slotte ook met aanpassingskosten gepaard. Daarom is maatwerk nodig. Het moge duidelijk zijn: het volgende kabinet heeft stof genoeg voor een nieuw Regeerakkoord.

Ron Berndsen

De auteur is adjunct-afdelingsdirecteur Monetair en economisch beleid van de Nederlandsche Bank. Dit commentaar schrijft hij op persoonlijke titel.

Jelle Zijlstra in zijn werkkamer thuis, 1997

Bankpresident in een roerige periode: Jelle Zijlstra (1918 - 2001)

Oud-collega, André Szász, tekent herinneringen op

Voor de Nederlandsche Bank waren de jaren van Zijlstra's presidentschap (1967 - 1981) misschien wel de moeilijkste na de oorlog. Met name gedurende het laatste decennium van zijn ambtsperiode.

Natuurlijk waren voor Nederland als geheel de eerste jaren na de oorlog moeilijker. Het land was geplunderd, de economie ontwricht, de goud- en deviezenvoorraad uitgeput. Maar juist daarom was de ruimte voor werkelijke meningsverschillen over het beleid beperkt. Iedereen kende woorden als 'deviezen' en 'dollarschaarste'. De Bank hoefde geen soberheid te preken. Dat deed Minister van Financiën Liefstinck, gesteund door premier en parlement.

In de jaren zeventig had het harmoniemodel plaatsgemaakt voor het conflictmodel. Curieus genoeg viel dat min of meer samen met het optreden van een minister-president, die eerder de formulering ‘de smalle marges van de democratie’ in de Nederlandse politiek had geïntroduceerd, waarmee Den Uyl aangaf dat de ruimte voor alternatieven beperkt was. De overheidsuitgaven begonnen uit de hand te lopen en overtroffen als aandeel in het bruto binnenlands product zowel wat Nederland in het verleden had gekend als dat in bijna alle andere geïndustrialiseerde landen. De inflatie bereikte in 1975 met 10% een record. De economie werd steeds meer geïndexeerd. De staatschuld, begin jaren zeventig nog minder dan 40% bbp, steeg ondanks de aardgas-bonanza uiteindelijk naar circa 80%.

Zijlstra vond het vreselijk. Maar toch, zoals de onpolitieke Holtrop de ideale bankpresident was in de tijd van wederopbouw, was Zijlstra dat in de daaropvolgende periode van polarisatie, hoe erg hij die ook vond. Als oud-premier, vereeuwigd door Wim Kan, was hij bekender dan de meeste politici, werd ook meer door het publiek vertrouwd. Als hij wilde kon hij naar het Catshuis terugkeren. Dit vergrootte niet alleen zijn prestige, maar het versterkte zijn positie ook in die zin dat het voor sommige politici een reden was om hem dan toch maar liever bij de Bank te laten blijven en het hem daar niet te moeilijk te maken. Daar was hij zich steeds van bewust. Voorts had de Bank met haar beleid geen succes kunnen hebben door de politiek te negeren, doch alleen door politiek te denken: ‘Wij staan buiten de politiek, maar wat wij doen, is relevant voor de politiek.’

Behalve zijn politiek verleden en zijn toen opgebouwde persoonlijke gezag maakten ook zijn eigenschappen Zijlstra bij uitstek geschikt om juist in deze periode leiding te geven. Zijn komst was voor de Bankmedewerkers een hele overgang. Zijn voorganger, Holtrop, was gespannen, en een zwoeger. Teksten van anderen werden in de marge niet zelden van explosief commentaar voorzien (‘Klets!’, ‘Apetaal!’). Als hij zondagmiddag thuis niet aan zijn bureau zat, had hij een slecht geweten, bekende hij eens. Dat geploeter, die spanningen verraadden onzekerheid. Daar had zijn opvolger geen last van. Zijlstra was nuchter en ontspannen.

Teksten van anderen veranderde hij zelden. Niet omdat het niet beter kon, maar omdat hij zijn tijd beter kon gebruiken. Ik her-

inner mij maar één geval dat hij mijn tekst met mij doornam en mij dingen liet veranderen, en dat was, typerend voor hem, geen bankstuk maar een preadvies voor de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde. Bleef hij af van teksten van anderen, die moesten ook niet aan de zijne komen! Ook hier een groot verschil met zijn voorganger, die dan wel kon razen en tieren maar er toch behoefte aan had. Bij Zijlstra was eigenlijk slechts één argument voor tekstwijziging van succes verzekerd: als je aanneemelijk kon maken, dat hij in strijd kwam met wat hij zelf vroeger had gezegd.

Holtrop kon bij het horen van verkeerde meningen ontploffen. Zijlstra niet. Die wist: ‘De Schepper heeft geen grenzen gesteld aan het menselijk onverstand.’ Dat hoefde hem niet te beletten misvattingen aan de kaak te stellen, maar dan met een lichte ironie en een welgekozen formulering, zonder opwinding: ‘Niets is vermoeiender dan voortdurend volgehouden verontwaardiging.’ Hij kende de kracht van het *understatement*. Eens belde hij mij op – wij waren intussen allebei gepensioneerd – om zijn verontrusting uit te spreken over iets dat in Europa was gebeurd. Hoe ik dat vond. ‘Niet zo gelukkig’, was mijn antwoord, en hij herhaalde langzaam met instemming die woorden.

Zijlstra combineerde uitgesproken opvattingen met een sterk ontwikkeld gevoel voor tactiek, en dat leverde soms een verrassende combinatie op. Hij wist, dat gelijk hebben niet voldoende is, je moet ook gelijk krijgen. Mislukking verzwakt je positie. Daarom gaf hij zich zelden voortijdig bloot. Gedurende de eerste jaren van mijn directeurschap, midden jaren zeventig, was ik erg verontrust door de oplopende inflatie. Ongetwijfeld was Zijlstra dat ook, maar iedere keer als ik het aan de orde stelde, reageerde hij nogal laconiek en leek het wel of hij zich er niet zo druk over maakte. Later besepte ik, dat hij al lang bedacht had, dat wij op dat moment niets konden doen. Zodra dat veranderde, veranderde prompt zijn houding en stelde hij een kredietrestrictie aan de orde. Dat leverde wrijving op met het kabinet, maar inmiddels stonden wij sterk genoeg om door te kunnen zetten, al stelt hij in zijn herinneringen dat een aanwijzing aan de Bank ‘misschien’ nooit dichterbij is geweest dan bij die gelegenheid. Zelf betwijfel ik of die serieus is overwogen.

Zijn tactisch instinct was zo sterk, dat hij de neiging had zich ook binnen de directie zo lang mogelijk op de vlakte te houden.

Zelden gaf hij als eerste zijn mening. De gang van zaken beïnvloedde hij, als hij dat nodig vond, op andere wijze: door de formulering van de probleemstelling, door de volgorde van de punten. Als wij een advies aan de regering moesten uitbrengen en hij niet zeker was hoe de zaak in Den Haag zou lopen, kon het gebeuren dat hij aan het slot van de discussie in de directie geen conclusies trok, maar het gesprek afsloot met de woorden: 'Hier heb ik wel voldoende aan.'

In Zijlstra's herinneringen trof mij een ongewone noot van zelfkritiek. Het credo 'Gij zult de waarde van uw geld handhaven' is hem voortdurend scherper voor ogen komen te staan, schrijft hij. Op dat punt deed Nederland het minder goed dan Duitsland. Dat komt doordat de koers van de gulden bij de D-mark achterbleef. 'Dit beschouw ik als de maatstaf van mijn falen bij de uitvoering van hetgeen in de Bankwet als hoofdtaak aan de Bank is opgedragen, namelijk de waarde van de gulden te

bewaken en deze op peil te houden. Wij hadden daartoe consequent elke revaluatie van de D-mark meteen en volledig moeten volgen. Wij hebben dat weliswaar dikwijls gedaan maar niet steeds. Ik verwijt mijzelf dat. ... ik vind dat ik daarop ook persoonlijk moet kunnen worden aangesproken.' Ik ben het met hem eens, dat de twee munten eerder en vollediger aan elkaar hadden moeten worden gekoppeld, maar betwijfel of de Bank – en hij bedoelt de Bank als hij 'ik' zegt – daar meer aan had kunnen doen. Het beleid van de harde gulden kon alleen slagen bij voldoende steun van publiek en politiek, en die te verwerven was een moeizaam en tijdrovend proces. Wij moesten vooroplopen, maar konden niet te veel voorlopen zonder geïsoleerd te raken. Juist omdat hij dit begreep, was ons beleid succesvol. ●

André Szász

Koningin Juliana en Prins Bernhard bezoeken de Hoofdbank, 1967

Fons Schobbers

De kunstcollectie van de Bank bevat zeer divers werk. Kunstpodium belicht bijzondere stukken uit deze verzameling. De totstandkoming van het werk, de kunstenaar of zijn stijl worden hier besproken.

Ook in artistieke zin kreeg het afscheid van de gulden zijn beslag. November vorig jaar onthulde bankpresident Wellink drie van de zes sculpturen, die Fons Schobbers in opdracht van de Bank maakte. Eén uit de serie is hier afgebeeld.

De drie beelden zijn permanent geëxposeerd in het bedrijfsrestaurant van de Bank, waar uiteindelijk de hele serie zal staan. Deze sculpturen vormen tastbare herinneringen aan de Nederlandse guldenbiljetten.

Fons Schobbers kwam in contact met de fabrikant van de machines, die gebruikt worden voor de vernietiging van bankbiljetten, Kusters Engineering. Hij raakte gefascineerd door de mogelijkheden, die de pulp van bankbiljetten bieden. Zijn ideeën over de toepassing ervan waren aanleiding voor de Bank hem opdracht te geven tot het maken van zes sculpturen. Hiertoe werden de guldenbiljetten op kleur vernietigd. Blauwe, rode, gele, bruingrijze, paarse en donkergroene pulp werden aangelengd met een bindmiddel en vervolgens onder grote druk tot plaatmateriaal geperst. Het resultaat van dit procédé is vergelijkbaar met MDF-platen, die door hun hardheid goed te verwerken zijn. De platen werden vervolgens op elkaar gelijmd zodat er zes grote blokken ontstonden van ieder 1000 tot 1200 kilo. In totaal

werd er meer dan 2,5 miljard gulden aan opdrukwaarde voor vernietigd.

Schobbers vond het een uitdaging om, geïnspireerd door de kleuren en het materiaal, uit deze blokken autonome sculpturen te maken, die zoals hij zelf zegt, vol in beweging staan en dynamiek en kracht uitstralen. Elke kleur heeft zijn eigen betekenis en krijgt vorm in een open of gesloten sculptuur.

Momenteel legt Schobbers de laatste hand aan het vierde sculptuur. Zal het beeld even spannend worden als de kleine voorstudie? Zal het materiaal zich goed houden? Vragen, die voor deze beeldhouwer *pur sang* spannende en enerverende momenten opleveren. Hij streeft immers naar perfectie en overtuiging.

Alexander Strengers

De droom van elke archivaris

Realisatie dichterbij door digitalisering

Net als de circa 140 andere zelfstandige bestuursorganen, bepaalt de Nederlandsche Bank niet meer autonoom hoe zij haar archief beheert. De Bank is bekleed met openbaar gezag en uit dien hoofde heeft zij maatschappelijke verplichtingen. Ook ten opzichte van het nog ongebooren nageslacht.

Het lijkt allemaal simpel. Een organisatie produceert documenten en maakt zo archief aan. Delen daarvan worden vrijwel direct of enige tijd later vernietigd, andere delen blijven voor altijd bewaard. Daarmee lijkt de klus wel geklaard. Maar het is voor een archivaris niet slechts een kwestie van het gezonde verstand gebruiken om te bepalen welk document voor de eeuwigheid bewaard moet blijven, welk tijdelijk en welk helemaal niet. Het is een vak apart, een soms miskend specialisme. Archivistiek weerspiegelt namelijk niet alleen de organisatiestructuur en de werkwijzen van mensen, maar anticipeert ook op moderniteiten als de digitalisering van de communicatie en volgt – *last but certainly not least* – wetgevers, die ook denken aan de verre toekomst, aan het nog ongebooren nageslacht.

Archivistiek is de aanduiding voor de archiefzorg, het archiefbeleid en het archiefbeheer, inclusief het archiefwetenschappelijk onderzoek en de archieftheorie. Het is dus echt een vak apart en een zeer complexe bezigheid. Floris Joustra, sectiehoofd Archief DNB, vergelijkt het met een *jigsaw puzzle* van duizenden en duizenden stukjes: 'Je begint met het leggen van de randen en dan pas je alle stukjes in tot zij samen een geheel vormen.' Het is misschien wel de droom van elke archivaris: elk stukje precies op zijn plaats. Ook al zijn het er honderdduizenden.

BESLUIT

Wij **WILLEM**,

bij de GRATIE GODS,
PRINCE VAN ORANJE-NASSAU,
SOULVEREIN VORST
DER VEREENIGDE NEDERLANDEN,
ENZ., ENZ., ENZ.

In aanmerking nemende de op Ons rustende verplichting om den Koophandel, als den zenuw van dezen Staat, op te houden uit het verval, waarin woogende tijden en omstandigheden denzelfden hebben gebracht;

Overwegende, dat bij de hernieuwing van de Commerciële betrekkingen der Vereenigde Nederlanden, de gereede omloop van geld en geldswaarden onder die eerste behoeften moet worden gerekend, in welke het noodzakelijk is te voorzien, om eene gegronde hoop te kunnen voeden om de terugkomst van die welvaart, welke onze Vaders hebben genoten, en welke hernieuwing wij, onder den Goddelijken zegen, door een verbond van goede trouw en eerlijkheid met vlijt en volharding onder de ingezetenen dezer Landen mogen verwachten;

Overwegende, dat tot regelmatige bevordering van dien omloop, geen heilzamer middel te vinden is dan de invoering eener op openbaar gezag ingestelde Nationale Bank, bijeengebracht door de vereeniging der middelen van het gemeene land met die van de Particulieren, en gewaarborgd door reglementaire bepalingen, welke, ten aanzien der door haar in omloop gebrachte waarden, de noodige gerustheid kunnen geven;

Overwegende eindelijk, dat eene dergelijke instelling alzins verdient te worden ondersteund door buitengewone voorrechten, welke haar aanwezige krachtig, in dezelfs aard nuttig voor het algemeen en wonderlijk maken zullen voor allen, die daar aan zullen deel nemen of met dezelve zullen in betrekking komen;

Gevoord Onze Commissaris-Generaal van Financiën en den Directeur-Generaal der Centrale Kas en der Nationale Schuld;

Hebben besloten en besluiten te arresteren, zo als gearresteerd wordt bij deze, het volgende Octrooi en Reglement;

(Fiat in jectio.)

Zijnde voormelde Commissaris-Generaal en Directeur-Generaal belast met de executie van dit Besluit, het welk in het Staatsblad zal worden gepubliceerd.

Gegeven te Amsterdam, den 25sten Maart van het jaar 1814, het eerste van Onze heereering.

Willous
Ter Ordonnantie van Z.K.H.,
De Algemeene Secretaris van Staat,
of R. Falck

Octrooi van Koning Willem I, 25 maart 1814

Een kwestie van zorgvuldigheid

Het archief van de Nederlandsche Bank is nooit een vrijblijvende aangelegenheid geweest. De Bank speelt ten slotte al eeuwenlang een rol van betekenis in 's lands economie en financiën. Eerst vooral binnen, later ook buiten de landsgrenzen. Waarom het Octrooi van Koning Willem I, waarmee de Bank in 1814 werd opgericht, van grote historische waarde is, kan iedereen zich voorstellen. Maar is dat ook zo duidelijk waar het gaat om de vele nota's, getypt in de voorbereidende fase van de recente wijzigingen in de toezichtstructuur? Of wat te denken van de stukken, die de Bank produceert en verzamelt in haar rol van toezichthouder op financiële instellingen? En wat te doen met e-mail waarin collega's, naast zaken met betrekking tot het werk, ook de in hun vrije tijd beleefde avonturen met elkaar uitwisselen?

Het zijn vragen, die onder meer worden beantwoord door middel van de Selectielijst. Een term met hoofdletter geschreven, want het belang ervan is aanzienlijk. Aan de hand van deze lijst wordt namelijk onderscheid gemaakt tussen de archiefbescheiden: welke komen in aanmerking voor bewaring en wat is de lengte van de bewaartermijn.

Het samenstellen van deze lijst is, volgens Joustra, een complexe aangelegenheid. 'Alle werkprocessen binnen de Bank worden beschreven. Wie doet wat en welke documenten komen eruit voort? Medebepalend is de rol van een eenheid binnen de organisatie. Is zij bij een bepaalde taak beleidsbepalend, uitvoerend of adviserend? Vaak hebben de eenheden een beetje van alledrie of een combinatie van twee. En dan dient er nog onderscheid te worden gemaakt naar soorten documenten. Een pakbon bijvoorbeeld verliest eerder zijn waarde dan een directiebrief. De termijn waarop een document wordt vernietigd, staat ook op de lijst vermeld. Het samenstellen van de Selectielijst is dan ook een kwestie van zorgvuldigheid.' Die noodzakelijke accuratesse is nog beter voorstelbaar wanneer gekeken wordt naar de route, die deze lijst aflegt alvorens te worden vastgesteld. De Selectielijst wordt

eerst als ontwerp voorgelegd aan en besproken met een vertegenwoordiger van de Algemene Rijksarchivaris en een externe deskundige (meestal een afgevaardigde van het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap); daarna aangeboden aan de Minister van OCW, ter inzage gelegd conform de wettelijke regels van het bestuursrecht en pas na voorlegging aan de Raad voor Cultuur, vastgesteld door eerdergenoemde Minister. Dan volgt publicatie in de Staatscourant.

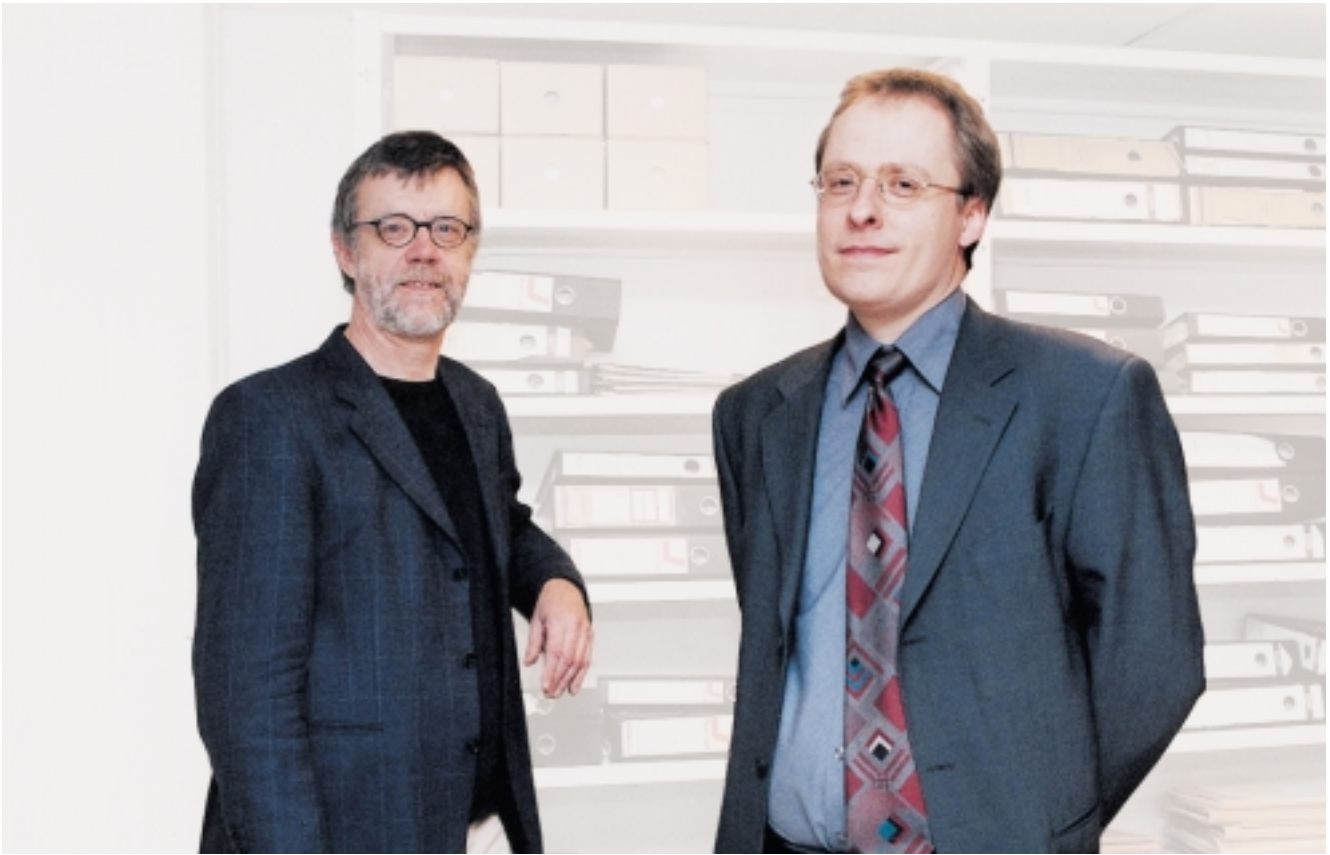
Beheersregels

De Selectielijst wordt voorgeschreven door de Beheersregels. Deze regels zijn inmiddels beschreven in een ruim 160 pagina's tellend document en hebben betrekking op de zorg voor het archief van DNB. Uit de inhoud en omvang van de Beheersregels blijkt hoe complex archivering is.

Het samenstellen van de Beheersregels is overigens een verplichting, die voortvloeit uit de Archiefwet van 1995. Deze kon, na inwerkingtreding op 1 januari 1996, niet direct ten uitvoer worden gebracht. Het archief van de Bank valt, strikt genomen, deels wel en deels niet onder deze wet. Joustra: 'De kwestie was destijds voer voor juristen. Maar uiteindelijk besloot de Bank het gehele archief in te richten conform de eisen, die deze wet stelt. Dat was de meest efficiënte oplossing. Volledige uitvoering ervan is een kwestie van vele jaren. Noch de wet, noch het Archiefbesluit van 1995 geven namelijk pasklare modellen voor zaken zoals de Beheersregels. Er worden inmiddels wel voorbeelden aan zelfstandige bestuursorganen ter beschikking gesteld, maar wij hadden ons werk al afgerond. Begin 2000 zijn de Beheersregels door de directie goedgekeurd. Wij hebben op dat gebied, uit pure noodzaak, de weg van *trial and error* bewandeld.'

De Beheersregels beschrijven

- organisatie
- toegankelijkheid (de wijze van ontsluiten)
- garantie van bewijskracht
- materiële verzorging
- inrichting
- afdracht, overbrenging en vernietiging van bescheiden (o.a. Selectielijst)
- gegevens- en informatieverstrekking uit en onderzoek in het archief van DNB

Reijer Rutgers en Floris Joustra

Reijer Rutgers, beleidsmedewerker op de sectie Archief DNB, vult hem aan: 'De Archiefwet van 1995 bracht veel veranderingen met zich mee. Zo is het bewaardepot in de vereiste staat gebracht en is er in 1997 en 1998 een omvangrijke schoonmaakoperatie uitgevoerd. De bescheiden, die permanent bewaard worden, zijn allen ontdaan van metalen en kunststof en verpakt in zuurvrij materiaal. Wij zijn ook verplicht een begin te maken met het overbrengen van dit historisch materiaal naar een openbare bewaarplaats. Een ander voorbeeld is dat de termijn waarop documenten openbaar worden, is verkort van vijftig naar twintig jaar. En dat scheelt niet alleen dertig jaar, maar ook een enorme hoeveelheid archiefmateriaal. Hoewel beperking van de openbaarheid mogelijk blijft.'

Het Centraal Archief

Het zogenoemde Centraal Archief van de Bank bestaat uit het Bewaartermijnenarchief (Bta), het Historisch archief (Ha) en het Audiovisueel archief. De Selectielijst bepaalt in welk deel van het archief een document uiteindelijk terecht komt. Het materiaal in het Historisch en het Audiovisueel archief wordt voor de eeuwigheid bewaard. De bescheiden in het Bewaartermijnenarchief worden, zoals de benaming aanduidt, op termijn vernietigd.

Deze vernietiging gebeurt overigens nadat Proces Verbaal van Vernietiging is opgemaakt. Daarnaast zijn er natuurlijk de Afdelingsarchieven. Deze vallen slechts in functionele zin onder de sectie Archief. Zij omvatten alle bescheiden, die voor het werk op een afdeling noodzakelijk zijn. Het is het dynamische gedeelte van het archief.

Vertegenwoordigers van de afdelingen, waaronder vooral de documentaire informatiemedewerkers, hebben zitting in de Permanente werkgroep archiefbeleid (Pwab), waar Rutgers sinds kort voorzitter van is. 'De Pwab belichaamt het streven naar samenspraak en samenwerking op archiefgebied. We moeten ten slotte rekening houden met de specifieke omstandigheden op een afdeling. Zo zijn er bijvoorbeeld de *Chinese Walls* en kent de Bank een wettelijke geheimhoudingsplicht voor bepaalde taken. Dat heeft uiteraard ook consequenties voor het archiefbeleid.'

Voor ieder beleid is ook een goede uitvoering cruciaal. Dat geldt natuurlijk ook voor het archiefbeleid, al onderkennen medewerkers er niet altijd het belang van. Een kwestie van opvoeden, zo noemt Joustra het. 'En informeren', zo vult Rutgers hem aan. 'Er doet zich altijd wel een gelegenheid voor waarop je nog eens kunt uitleggen waarom archivering en de noodzakelijke handelingen daarvoor zo belangrijk zijn.'

Gecodeerd telegram van aankomst goud in Engeland, 13 mei 1940

Digitalisering

Waar opvoeding en leermomenten in het bijzonder een rol spelen is bij de digitalisering van het archief. Bij de realisatie ervan werkt de sectie Archief nauw samen met de sectie Informatisering en automatisering. Van november 2000 tot half maart 2001 is de Bank gefaseerd overgegaan op het Document Management Systeem (DMS). Gebruik, registratie en archivering van documenten worden in DMS gecombineerd. RonDo – afkorting van Rondsturen van Documenten – en Trim, een dossier- en documentregistratiesysteem, zijn de twee onderdelen van dit systeem. Zij zorgen ervoor dat gedistribueerde documenten ook automatisch in het archief terechtkomen.

Ook de registraties van documenten uit het predigitale tijdperk zijn naar DMS geconverteerd. Rutgers: 'Er hangen onder die registraties geen documenten, maar registratie was toen op

zich al voldoende. Daarnaast is het natuurlijk ondoenlijk om bijvoorbeeld alle documenten, die opgenomen zijn in het Historisch en Bewaartermijnenarchief te scannen en op te nemen in het digitale archief. Het is bovendien niet zonder risico's.'

Volgens Joustra biedt DMS de mogelijkheid op langere termijn te komen tot een vrijwel compleet archief. 'We staan nog maar aan het begin van deze ontwikkeling. Maar wanneer de hele Bank met RonDo en Trim werkt, wordt de basis gelegd voor een compleet digitaal archief. In de overgangsfase, waarin wij nu zitten, wordt er op veel afdelingen één op één zowel in digitale als papieren vorm gearchiveerd. Dat is noodzakelijk, want wij kunnen niet ineens overschakelen op digitaal. Dit jaar zal wel een

kleinschalige proef plaatsvinden met enkel digitale archivering. Maar het zal nog jaren duren eer er vrijwel volledig digitaal gearchiveerd kan worden. Daarnaast blijven er uiteraard altijd documenten in papieren vorm bestaan.' Toch brengt digitalisering de realisatie van de droom van elke archivaris wel dichterbij: een compleet archief, ofwel ieder puzzelstukje op zijn plaats. Ook al zijn het er honderdduizenden. ●

Audrey Cloosterman

De Rijksarchiefinspectie, die belast is met het toezicht op de naleving van de Archiefwet 1995, heeft de afgelopen zomer een oriënterend bezoek gebracht aan DNB en is van mening dat de Bank met de invoering van Trim in ieder geval de goede randvoorwaarden schept voor naleving van de wetgeving. Dit zegt Hèlen Heskes, inspecteur bij de Rijksarchiefinspectie. Volgens haar is de Bank met het Document Management Systeem binnen Nederland vernieuwend bezig: 'Trim is een vooraanstaand, nieuw systeem op het gebied van digitale archivering. DNB is toonaangevend op dit gebied in Nederland en loopt voorop met de invoering van het DMS. Sommige andere organisaties zijn ook al bezig met de invoering van Document Management Systemen, maar dat van de Bank is meer geavanceerd.'

Annette van Soest

Vraag een willekeurige makelaar welke drie factoren de prijs van onroerend goed bepalen en hij zal waarschijnlijk antwoorden: locatie, locatie en locatie. Wanneer iemand de vraag zou stellen wat de drie belangrijkste uitdagingen zijn voor het economische beleid in de

Uitdaging

Europese Unie en het eurogebied, zou het antwoord moeten zijn: structurele hervormingen, structurele hervormingen en structurele hervormingen.

In de Europese Unie, en in het eurogebied in het bijzonder, zijn er drie redenen waarom structurele hervormingen zo belangrijk zijn. In de eerste plaats kan een structureel hoger niveau van economische groei alleen maar worden verwezenlijkt door de economie flexibeler te maken. De zogenoemde structurele groeivoet van de economie, dat wil zeggen de langetermijngroei waarbij er geen macro-economische onevenwichtigheden, zoals een hoge inflatie, optreden, wordt geschat op 2 tot 2,5% per jaar. In principe is het mogelijk om via het monetaire beleid (renteverlaging) of het begrotingsbeleid (een hoger begrotingstekort) de economische groei tijdelijk te laten toenemen. Maar zowel de economische theorie als de praktijk van alledag leert, dat de economische groei niet structureel kan worden vergroot door een renteverlaging of door een expansief budgettaire beleid. Daar komt bij dat

manipuleren van de economie via monetair beleid of begrotingsbeleid heel moeilijk is, omdat men dan precies moet weten in welke fase een economie zich bevindt, hetgeen in de praktijk erg lastig is. Daarom is in de Europese Unie en in het eurogebied afgesproken dat monetair beleid en begrotingsbeleid in de eerste plaats bedoeld zijn om een stabiel, macro-economisch raamwerk te creëren.

Structurele hervormingen zijn ook hard nodig met het oog op de hoge werkloosheid in de Europese Unie en het eurogebied. Eigenlijk gaat het best goed in Europa, ook al zit het met de economische groei op dit moment even niet mee. Maar met het werkloosheidspercentage – 8,5% van de beroepsbevolking – loopt Europa internationaal gezien echt uit de pas. Het grootste deel van deze werkloosheid is niet te wijten aan de kwakkelende economie, maar heeft structurele oorzaken. Zo is de arbeidsmarkt in veel landen van de Europese Unie nog te rigide. Om de werkloosheid tot aanvaardbare

Olaf Sleijpen,
adviseur van de president van
de Europese Centrale Bank

proporties terug te brengen en de groei van de werkgelegenheid te stimuleren, zijn met name maatregelen nodig, die de werking van de arbeidsmarkt verbeteren. Maar ook de flexibilisering van de economie als geheel, draagt bij aan meer groei en dus meer banen.

Tenslotte kunnen structurele hervormingen een belangrijke bijdrage leveren aan een goed functionerende monetaire unie. Verschillen tussen landen, die thans deel uitmaken van het eurogebied, konden voor 1 januari 1999 in principe worden uitgevlakt door wisselkoersontwikkelingen. In een monetaire unie, met vaste wisselkoersen, kan dit niet meer. Wanneer zich verschillen tussen landen of regio's in het muntgebied voordoen, komt het aan op een goede werking van markten. Wanneer de motor van de economie in een land slecht loopt, zouden idealiter de prijzen in dit land moeten dalen. Als gevolg hiervan verbetert de concurrentiepositie en neemt de export van dit land toe, met als resultaat meer groei. Zo'n prijsdaling komt alleen tot stand wanneer markten ook voldoende flexibel zijn.

Er is in Europa al het een en ander gebeurd op het terrein van structurele hervormingen. Helaas is dit nog niet genoeg. Er is geen alternatief voor structurele hervormingen ten einde een ijzersterke economie te maken van de Europese Unie en het eurogebied.

Tien jaar na Maastricht

Onderhandelen in de snelkookpan

Aan de ondertekening van het Verdrag van Maastricht in 1992 gingen turbulente maanden vooraf. Delegaties die kwaad wegliepen uit vergaderingen, eindeloos gesteggel over een paar woorden en teksten, die pas op het allerlaatste moment rondkwamen. Bernard ter Haar was als ambtenaar van Financiën nauw betrokken bij de totstandkoming van dit verdrag. Tien jaar na dato blikt hij terug op de hectische onderhandelingen.

Het is de zomer van 1991. Bernard ter Haar, ambtenaar op het Ministerie van Financiën, brengt het grootste deel van zijn vakantie door achter de tekstverwerker. Samen met DNB-er Henk Huisman werkt hij aan wat ongetwijfeld de invloedrijkste tekst uit zijn carrière zal worden. Het zijn de monetair-economische paragrafen van het Verdrag van Maastricht, over onder meer de Economische Monetaire Unie, de Europese Centrale Bank en de invoering van een gemeenschappelijke munt.

Nederland is voorzitter van de Europese Gemeenschap en gastheer van de Top in Maastricht, die in december van dat jaar zal plaatsvinden. Ter Haar zit een internationale werkgroep voor die de economische verdragsteksten moet voorbereiden. Terugkijkend staat hem vooral de enorme tijdsdruk voor de geest. In slechts drie maanden moest een van de belangrijkste verdragen uit de geschiedenis van de Europese eenwording uit de grond worden gestampt. Onderhandelen in de snelkookpan, noemt hij het, waarbij lange tijd onzeker was waartoe het zou leiden. Dat het allemaal op tijd rondkwam en zo goed heeft uitgepakt – met als kroon op het werk de invoering van de euro – verbaast Ter Haar na al die jaren nog het meest.

Black Monday

De totstandkoming van de verdragsteksten is onder meer het verhaal van verschillende onderhandelingsstactieken. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken, dat het politieke en juridische deel van Maastricht voor zijn rekening neemt, lijkt in die dagen voor een *hit and run* strategie te kiezen. Zonder ruggespraak met andere lidstaten wordt een concepttekst geschreven, die sterk afwijkt van eerdere voorstellen. Als Buitenlandse Zaken de tekst aan de Algemene Raad in Brussel presenteert, volgt kort daarop de koude douche. Op 30 september 1991, *Black Monday*, vegen vrijwel alle lidstaten de voorstellen van Buitenlandse Zaken als onacceptabel van tafel. Met de paragrafen over het buitenland- en veiligheidsbeleid komt het daarna nooit meer goed. In de uiteindelijke Verdragstekst beslaan deze slechts zes pagina's.

Terwijl politiek en media over Buitenlandse Zaken heen vallen, kan Ter Haar in de luwte zijn werk doen. Financiën kiest voor een meer behoedzame strategie. 'De eerste versie van de EMU-tekst schreven we op basis van voorstellen, die al onder de eerdere voorzitter Luxemburg waren gedaan. Deze tekst stuurde ik naar een paar hoge ambtenaren in Brussel. Uit hun reacties kon ik vervolgens opmaken waar de politieke gevoeligheden

lagen. De herziene tekst, die uiteindelijk aan de werkgroep werd voorgelegd, zo wist ik, vormde een goede basis voor onderhandelingen.'

Ter Haar heeft nog steeds gemengde gevoelens over het toenmalige optreden van Buitenlandse Zaken. Enerzijds vindt hij dat hun eigenzinnige optreden resulteerde in een 'puinhoop', waardoor het werk van Financiën overschaduwde werd. Aan de andere kant erkent Ter Haar dat het Ministerie van Buitenlandse Zaken voor een lastige taak stond. 'De politieke unie was slecht voorbereid. Zij moesten eigenlijk met niets beginnen', zegt hij. 'Wij konden voortborduren op voorstellen die Jacques Delors al in 1988 had gedaan.'

Spel om woorden

De gevoeligheden waar Ter Haar van spreekt, zijn onder meer criteria voor deelname aan een gemeenschappelijke munt, die dan nog geen naam heeft. Ter Haar: 'Wij introduceerden het idee van 'Europa van twee snelheden'. Pas wie gedurende enige tijd aan de convergentiecriteria kon voldoen, mocht toetreden tot de euro. Het huis was te klein. Vooral Italië stribbelde tegen. Wim Kok, toen Minister van Financiën, moest hen in het openbaar tegemoetkomen. Uiteindelijk is ons oorspronkelijke voorstel redelijk ongeschonden aanvaard. Alleen in de woordkeuze werden subtiele nuanceverschillen aangebracht.'

In de onderhandelingen over de conceptteksten draaide het vaker om woorden, memoreert Ter Haar. Zo ontstaat strijd over de economische adviezen van de Europese Raad. Ter Haar: 'De Duitsers waren erg beducht voor een overheersing van de Europese Raad over de ECB. Een economisch ER-advies mocht van hen geen 'richtlijn' heten: dat klonk te dwingend. Maar hoe moet je het dan wel noemen? In Nederland kennen we het woord 'richtsnoer'. Wij hebben toen aan de Duitsers gevraagd of in hun taal ook niet een dergelijk archaisch woord bestond. Ja, dat hadden ze wel. Zo zijn we er uitgekomen.'

Langdurig gesteggel over woorden vindt ook plaats rond de wisselkoersadviezen van de ministers van Financiën (EcoFin) aan de Centrale Bank. Ter Haar: 'Dit is het beruchte artikel 109, dat drie keer volledig herschreven is. Opnieuw ging de discussie over de scheiding tussen politiek en centrale bank.' Glimlachend: 'Uiteindelijk is besloten dat de adviezen van EcoFin *general orientations* moesten heten. Daar kon niemand zich een buil aan vallen.'

Sfeer verandert

In de drie maanden voor Maastricht voert Ter Haar het aantal

Bernard ter Haar

werkgroepbijeenkomsten steeds verder op. Eén vergadering per week worden er twee en dan drie. 'Op het laatst zaten we de halve week in Brussel. Ik heb er alle hotels gezien. Sommige werkgroepleden vonden dat ik onvoldoende rekening hield met hun huwelijk', lacht Ter Haar. Naarmate Maastricht dichterbij komt, verandert de sfeer in de werkgroep. De aanvankelijke ontspanning maakt plaats voor strakke gezichten. 'De laatste weken werd het echt spannend. Rondom voorstellen over de liberalisatie van het kapitaalverkeer ontstond een patstelling. Er waren felle tegenstanders van het voorstel, maar zij hadden geen alternatief. Ik wist niet hoe ik de impasse kon doorbreken. Voor het eerst heb ik de vergadering toen moeten schorsen. Gelukkig schoot een Nederlands werkgroep lid me te hulp met een compromisvoorstel, dat voor iedereen acceptabel was.'

Ter Haar vertelt hoe hij steeds meer in zijn rol als voorzitter groeide. Onervaren als hij was, heeft hij in het begin de neiging met werkgroepleden in discussie te gaan. 'Dit leidde tot grote opwinding. Dat doe je immers niet als voorzitter. Later leerde ik mijn eigen mening voor me te houden. Zei iemand iets wat ik onzin vond, dan noemde ik het '...een interessante opvatting...'. Toch slaagt Ter Haar er niet in om altijd in de plooi te

blijven. Bij de zoveelste interruptie van een Grieks werkgroep lid, schiet hij uit zijn slof. 'Die man deed steeds onrealistische voorstellen. Ik beet hem toe dat hij onze tijd aan het verdoen was. Die weinig diplomatieke opmerking is me later nog wel eens nagedragen. Overigens ontging mij niet dat de andere commissieleden na mijn uitbarsting instemmend knikten.'

De afronding in Maastricht

Nadat de werkgroep in drie maanden tijd het voorbereidende werk heeft gedaan, moeten de Europese leiders het op 9 en 10 december 1991 afmaken. Bij aanvang van de Europese Raad ligt er nog steeds een aantal moeilijk te overbruggen twistpunten. Zo staat de door Groot-Brittannië gewenste opt-outregeling nog volop ter discussie. Het land wil de mogelijkheid openhouden om op het laatste moment buiten de EMU te kunnen blijven. Ter Haar: 'In de oorspronkelijke tekst stond dat landen, die niet mee wilden doen aan de gemeenschappelijke munt, dit ook niet hoefden. Op last van de Fransen en Duitsers, die dit veel te vrijblijvend vonden, was deze tekst een paar weken vóór Maastricht geschrapt. In Maastricht kwamen de Britten met een tegenvoorstel. Toen de anderen deze tekst niet klakkeloos accepteerden, ontstaken de Britten in woede, weigerden verder te onderhan-

delen en verlieten de onderhandelingstafel. Een bijzonder spannend moment was dat. De Britse tekst was echter onleesbaar, vol verwijzingen naar artikelnummers uit eerdere conceptteksten. Gelukkig kon ik met behulp van mijn computer snel de betekenis van hun tekst naspeuren, en werd er op Nederlands gezag een compromis over de opt-outregeling gesloten.'

Ook blijft er lange tijd onenigheid over het moment waarop de gemeenschappelijke munt moet worden ingevoerd. Nederland wil geen concrete datum vastleggen, uit vrees dat dit een molensteen om de nek van de economische convergentie kan worden. Frankrijk en Italië eisen echter wél een harde datum. Als ook Helmut Kohl zich in dit kamp schaart, moet Nederland overstag. Ter Haar: 'Achteraf kun je stellen dat wij daar een inschattingsfout hebben gemaakt. De concrete invoeringsdatum, alsmede de harde convergentiecriteria, hebben sterk disciplinerend gewerkt. Het is goed dat tijdens Maastricht een invoeringsdatum voor de euro is afgesproken.'

Pinda's

Van die hectische decemberdagen in Maastricht herinnert Ter Haar zich verder dat hij vooral op pinda's leefde. 'Ik rende de hele dag heen en weer tussen vergaderzaal en werkkamer, waar ik de verdragsteksten moest aanpassen. Die pinda's stonden halverwege op een tafeltje.' In de avond schrapte Kok een luxueus diner en liet in plaats daarvan broodjes bezorgen. Ter Haar: 'Kok wilde per se dat de EMU-verdragstekst eerder klaar was dan de tekst over de politieke unie. Door ons een diner door de neus te boren, slaagde hij in die opzet.'

Maastricht is nu tien jaar geleden. Ter Haar heeft aan de periode een 'leuk gevoel' overgehouden, maar constateert dat de onderhandelingen inmiddels op flinke afstand van hem staan. Wel heeft de invoering van de euro een speciale dimensie voor hem gehad. 'Terugkijkend besef ik dat ik slechts een van de vele radertjes in de aanloop naar die munt ben geweest. In Maastricht, moet ik toegeven, was ik dat perspectief even kwijt.'

In zijn huidige functie als directeur van Afep – een denktank van de Minister van Financiën – zegt Ter Haar nog dagelijks te profiteren van de ervaringen uit die periode. 'Vorig jaar voerde ik de onderhandelingen met oliemaatschappijen over benzinepompen langs het hoofdwegenet. Mijn ervaringen uit 1991, en de onderhandelings tactieken die ik toen leerde, kwamen daarbij bijzonder goed van pas. Het waren namelijk hele lastige gesprekken.' ●

Rutger Vahl

Animateur verdringt hoekman van beursvloer

Liquiditeitsverschaffer moet kleine fondsen behoeden voor veilingssessies

De Europese fusiecombinatie, Euronext, brengt voortgaande consolidatie binnen de Europese kapitaalmarkt en tracht zo tegenwicht te bieden aan de financiële machtscentra van New York, Londen en Frankfurt. Om tot samenwerking te komen, moesten enkele gevoelige offers worden gebracht. Zo verdween de hoekman van Beursplein 5 en deed de uit Frankrijk afkomstige animateur zijn intrede. Beursgenoteerde bedrijven zetten hem in om de liquiditeit in een aandeel te bevorderen.

Om grensoverschrijdende effectenhandel mogelijk te maken, standaardiseerde Euronext allereerst de handelssystematiek in de drie deelnemende landen. De keuze viel daarbij op het Franse NSC-systeem – *Nouvelle Système de Cotation*. Dit geautomatiseerde systeem is *order driven*, dat wil zeggen dat de prijs van aandelen volledig wordt bepaald door vraag en aanbod, vanuit de markt gegenereerd en zonder menselijke tussenkomst.

Daarmee verviel het in Amsterdam gehanteerde *quote driven* systeem, waarbij de marktprijs wordt bepaald door de beste prijs van een hoekmanspecialist. Deze hoekman kende enkele privileges, zoals het alleenrecht als liquiditeitsverschaffer en het handmatig opmaken van noteringen.

Afscheid van de hoekman

Voor de hoekman is in het nieuwe systeem geen plaats meer. Zijn toegevoegde waarde verdween door de automatisering en Euronext oordeelde de privileges – en de gesuggereerde consequenties ervan – niet meer van deze tijd. Om toch een levendige handel te kunnen garanderen, werd een uit Frankrijk afkomstig fenomeen geïntroduceerd, de animateur ofwel de liquiditeitsverschaffer. Hij kreeg al snel de schertsende bijnaam, ‘hoekman Franse stijl’. Het afscheid van de traditionele hoekman ging overigens niet zonder slag of stoot. De beroepsgroep kwam immers te vervallen, wat leidde tot protest en zelfs tot een schadeclaim van 274 miljoen gulden. Uiteindelijk werd de kwestie met Euronext geschikt op 15 miljoen.

Veilingssessies

Voor de grote fondsen, die in de Euronext 100 staan genoteerd, verandert er nauwelijks iets. Aan- en verkooporders in deze fondsen worden in een elektronisch orderboek opgenomen. Daar worden ze zo snel mogelijk uitgevoerd door *matching* met de al in het orderboek aanwezige, passende tegenorders. In de grote fondsen wordt zo veel gehandeld dat er altijd een *match* kan worden gemaakt. Maar wat als vraag en aanbod niet op elkaar aansluiten? Dan komt er geen transactie tot stand, en dus geen actuele marktprijs. Dat probleem kan met name spelen bij de kleinere fondsen, waarin minder wordt gehandeld. Het risico bestaat dat de belegger in deze fondsen, die zijn stukken kwijt wil, er niet vanaf komt – of voor een te lage prijs.

Voor bedrijven waarin minder dan 2500 transacties per jaar plaatsvinden – in Nederland zou het gaan om 80 fondsen – bedacht Euronext daarom een tweetal extra veilingssessies, een om halfelf en een om halfvijf. Alle binnengekomen orders in deze fondsen blijven in het orderboek liggen. Tijdens de extra

sessies worden deze geveild op een koersniveau, waarop de meeste stukken kunnen worden gematcht. Liquiditeit wordt zodoende geconcentreerd. De verhandelbaarheid neemt daardoor toe en er komt een evenwichtige prijs tot stand.

De veilingssessies worden gevreesd door beursgenoteerde bedrijven: het is slecht voor het imago en de koers kan negatief worden beïnvloed. Om de sessies te vermijden kunnen de 'kleine' fondsen een animateur inschakelen, die de handel levendig houdt door het innemen van posities. De animateur voegt als het ware een quote-gedreven element toe aan het order-gedreven systeem. Uitgangspunt is dat alle liquide fondsen continu worden verhandeld; de minder liquide fondsen ook door inzet van een animateur.

Vereisten

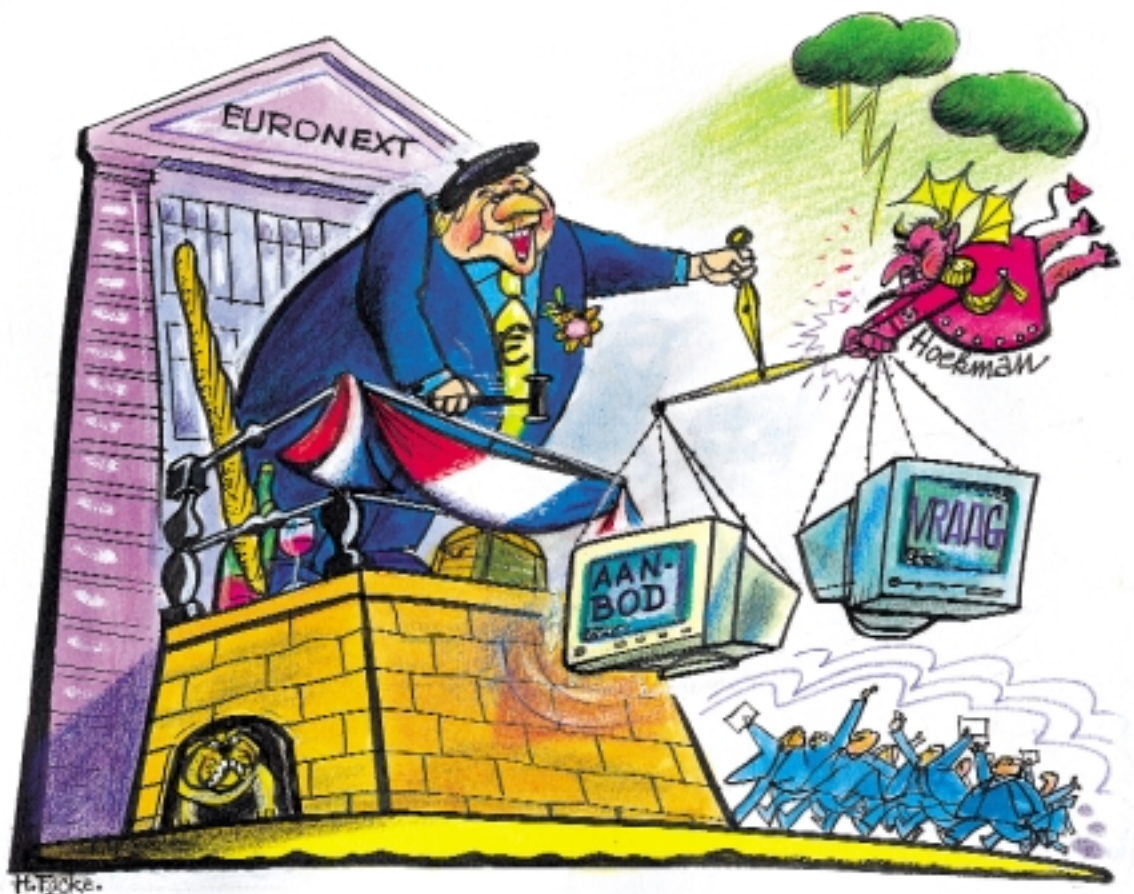
De animateur geeft vanaf 15 minuten voor beursopening koop- en verkooporders af. Deze zogeheten bied- en laatprijzen komen in het elektronisch orderboek terecht, mits aan een aantal vereisten is voldaan. Zo moet de animateur een maximale marge

van 4% tussen de bied- en laatprijzen in acht nemen – de *spread*. Voor de aandelen uit de Next 150 index geldt een nog strenger regime: deze *spread* mag niet groter zijn dan 3%. Zou de *spread* groter zijn, dan ontstaat hetzelfde probleem als bij de niet-liquide fondsen, namelijk dat goede prijsvorming achterwege blijft.

Een ander vereiste betreft de minimale omvang waarvoor de animateur moet stellen: 10.000 euro. Ter vergelijking: voor de Next 150-fondsen is dat 20.000 euro.

Iedere financiële instelling, die is toegelaten tot de effectenbeurs van Euronext kan als animateur optreden. Dus: banken, commissionairs, voormalige hoeklieden. De animateur handelt voor eigen rekening, maar betaalt geen transactiekosten, tenminste voor zover hij handelt als liquiditeitsverschaffer. Hij mag niet optreden voor de fondsen uit de Euronext 100. Deze fondsen kunnen op eigen kracht voldoende volume genereren, is de gedachte.

De hoekman kende deze laatste beperking niet. De hoekman had ook meer speelruimte: hij mócht quotes inleggen, de animateur moet dat.

Chinese Walls

De animateur heeft ogenschijnlijk dus minder vrijheden dan de hoekman. Daar staat tegenover dat hij de werkzaamheden voor zijn opdrachtgever van een ruimer kader kan voorzien. Zo kan de animateur analistenrapporten maken voor zijn opdrachtgever of – financieel zeer aantrekkelijk – bedrijven begeleiden bij emissies. Hij kan ook rechtstreeks handelen met (eind)beleggers. En precies daar wringt de schoen, volgens tegenstanders van het nieuwe regime. Het gevaar van handel met voorkennis dreigt

Het gevaar van handel met voorkennis dreigt immers

immers. Euronext is zich bewust van het probleem, maar wuift kritiek weg door te wijzen op de basisregels, die in de financiële wereld gelden. Regels waaraan ook de animateur zich moet onderwerpen. Zo dient er voldoende functiescheiding te zijn tussen conflicterende belangen binnen de financiële instelling, die optreedt als animateur – de zogeheten *Chinese Walls* –. Maar wie ziet toe op naleving van de regels en welk wettelijk regime is doorslaggevend?

Toezichtvacuüm

Volgens Euronext behoort de kwestie over handelsmores van animateurs tot het werkterrein van de Stichting Toezicht Effectenverkeer (STE). De STE echter legt de verantwoordelijkheid wel degelijk bij de beurs als toezichthouder. Een toezichtvacuüm dreigt te ontstaan, maar partijen hebben inmiddels een oplossing beloofd. Hoe die precies zal luiden is nog onbekend.

Daarbij speelt nog een ander probleem. Euronext heeft de verschillende handelssystemen dan wel geïntegreerd, maar de verschillen in nationale regelgeving zijn overeind gebleven. In Nederland wordt misbruik van voorwetenschap doorgaans bestreden door een verbod op bepaalde handelingen, die de schijn ervan opwekken. Maar bijvoorbeeld Frankrijk kent een ander stelsel, namelijk dat van transparantie en rapportage.

George Möller, tweede man van Euronext, ziet geen probleem. 'Er zijn meer wegen die naar Rome leiden,' zei hij letterlijk.

Eerste ervaringen

Ondanks de woelige aanloopperiode schakelde Euronext Nederland op maandag 29 oktober 2001 over op de Franse handelswijze: *order driven* met animateurs als liquiditeitsverschaffers waar nodig. En hoewel inschakeling van een animateur niet goedkoop is – kosten: gemiddeld 20.000 euro per jaar – hebben 40 van de 47 Nederlandse fondsen in de Euronext 150 een of meerdere animateurs gecontracteerd.

Opvallend is, dat juist de relatief kleine spelers het meest geïnteresseerd lijken in de nieuwe beursrol. Bijvoorbeeld Dexia Securities, voorheen Kempen en Co, is animateur in 47 fondsen, voornamelijk Midkap-aandelen en *small caps*. En de koek lijkt niet op: het bedrijf voert nog gesprekken met een aantal andere bedrijven. Herman van Everdingen, directeur effectenbedrijf van Dexia Securities: 'Voor meerdere beursbedrijven geldt dat ze eerst de kat uit de boom willen kijken. Ze willen zien wat de nieuwe situatie voor hen betekent. Het nieuwe systeem is nu enkele maanden operationeel en onze ervaringen zijn in ieder geval goed.'

Het aandeel Euronext

Het toezichtprobleem is nog niet uit de wereld. Nota bene het aandeel-Euronext zelf toonde aan waartoe de ongelijkheid kan leiden. Euronext is statutair in Nederland gevestigd, maar het aandeel staat sinds juli 2001 in Parijs genoteerd. Euronext profiteert daardoor van het, volgens velen, ruimere Franse stelsel. Toen de koers van Euronext herfst 2001 bijna was gehalveerd, achtte de organisatie de tijd rijp zelf een animateur aan te stellen. Deze animateur kreeg 3 miljoen euro en ging aan de slag. Conform Frans stelsel: geheel voor rekening en risico van de opdrachtgever. In Nederland mag dat niet. Transacties in eigen aandelen, al dan niet via een animateur, moeten anders dan in Frankrijk worden gemeld aan de STE.

Van Everdingen vindt deze situatie ook ongewenst. 'Euronext wil zich profileren als internationaal platform. Dan moeten de regels ook internationaal zijn. Ik wacht dan ook met spanning af wat de toezichthouders als oplossing zullen aandragen.' ●

Mathijs Schiffers

Omwisseling volgens 'best case'- scenario

Zonder een spoor van nostalgie of twijfel ruilde Nederland op 1 januari de gulden in voor de euro. Het enthousiasme voor de nieuwe munt verraste iedereen. Ook DNB, die in plaats van het 'worst case' het 'best case'-scenario uit de kast moest trekken.

Henny van der Wielen

Stromboli (Italië) niet euro-proof
*Rome vergeet afgelegen eilanddorpje
te bevoorraden met nieuwe munt*

In de aanloop naar de euro behoorden de Nederlanders altijd tot de grootste voorstander van de nieuwe munt. De maanden voor E-day leek de stemming echter om te slaan. In de laatste 'eurobarometer' vóór de omwisseling – de enquête die periodiek het euro-enthousiasme peilt in de EU-lidstaten – zakte Nederland weg naar een zesde plek. Iets meer dan zeventig procent van de ondervraagden zei de komst van de nieuwe munt toe te juichen.

Dat dit soort statistieken soms met een korrel zout moet worden genomen, bleek op 1 januari. Met groot enthousiasme omarmde Nederland de euro. Nieuwsgierig naar de blinkende muntjes en vreemde biljetten ontstonden rijen bij banken en wisselkantoren. Maar echte problemen bleven uit. Pin-automaten hielden zich uitstekend. Een dreigend tekort aan wisselgeld bleek een storm in een glas water. Binnen twaalf dagen vond 96 procent van alle contante betalingen in euro's plaats, veel eerder dan waarvan was uitgegaan. De omwisseling ongemakkelijk? Ruim negentig procent van de Nederlanders vond dat eigenlijk wel meevallen, zo bleek uit een peiling.

Geen problemen

Henny van der Wielen, onderdirecteur Betalingsverkeer, is een paar weken na E-day dan ook een tevreden vrouw. Als verantwoordelijke bij DNB voor de omwisseling kijkt ze terug op een geslaagde conversie. 'Het is boven verwachting voorspoedig verlopen', vindt ze. Met dank aan het Nederlandse publiek, dat zonder enige terughoudendheid is overgestapt op de euro. En met dank aan een bereidwillige detailhandel, die in de omwisseloperatie een niet te onderschatten rol speelde. Problemen? Ze hebben zich slechts in geringe mate voorgedaan. Er dreigde even een tekort aan biljetten in lage coupures. Sommige winkeliers besloten al snel geen Nederlands geld meer te accepteren, wat tot onduidelijkheid aan de kassa leidde. En in den

lande ontstond enige onrust over 'die onhandige 1- en 2-euromuntjes'. Als Van der Wielen met deze feiten wordt geconfronteerd, is een diepe zucht haar eerste reactie. Ze beantwoordt de vragen met geduld, maar kan zich al snel niet meer inhouden. 'Ik vind dit weer typisch Nederlands. Je kunt natuurlijk op alle slakken zout leggen. Maar je hoeft geen chauvinist te zijn om vast te stellen dat Nederland vrijwel vlekkeloos op de euro is overgegaan. Het spe-

ciaal geformeerde crisisteam is niet in actie gekomen. Ook onze medewerkers op de Bank, die alle ontwikkelingen op de voet volgden, hoefden nauwelijks in te grijpen. En alle computersystemen bleven prima functioneren. De jarenlange voorbereidingen hebben dus duidelijk hun vruchten afgeworpen.'

Goede distributie

Van der Wielen schrijft het succes onder meer toe aan de gekozen strategie. Die berustte op een intensieve samenwerking met banken, vervoerders, winkels en politie. Meer dan in de meeste andere eurolanden speelde de detailhandel bij de distributie een rol. 'Winkels en andere toonbankinstellingen hebben

**Canarische Eilanden gediscrimineerd?
Gomera en Hierro niet afgebeeld op
eurobiljetten**

vooraf veel euromunten besteld', vertelt ze. 'In de laatste week van december werden zij bevoorrad via een speciaal gecreëerd distributienetwerk. Vanaf 2 januari konden guldens retour worden gegeven aan TPG, dat het transport verzorgde.' Aanvankelijk bleef het MKB wat achter met het bestellen van euro's. Maar die trage start werd in de weken voor E-day ruimschoots goed gemaakt. Van der Wielen: 'Uiteindelijk zijn in vier dagen bij 165.000 kleinere winkels en horeca-instellingen ruim 520 miljoen euromunten bezorgd. In de eerste week van januari bestelde het grootwinkelbedrijf veel extra bankbiljetten. Dit had alles te maken met het enorme euro-enthousiasme van de consument. Die betaalde binnen een week al negentig procent van zijn boodschappen in euro's! Terwijl DNB ervan was uitgegaan dat dit na een week pas vijfenzeventig procent zou zijn.'

De Bank werd dus een beetje overrompeld door de snelle acceptatie van de munt. 'We hebben het euro-enthousiasme bij de consument inderdaad onderschat. Maar ik ben geneigd dit als luxeprobleem te beschouwen,' zegt Van der Wielen. 'Het enige probleem dat ontstond – de extra vraag naar biljetten van 5, 10 en 20 euro bij supermarkten en warenhuizen – is goed opgelost. Er zijn extra transporten georganiseerd. Hierdoor kon de omwisseling soepel blijven verlopen.' Ze denkt niet dat DNB met een *big bang* scenario – het nog eerder en grootschaliger bevoorraden van banken en winkels – beter voorbereid was geweest op de omwisseling. 'Dat de consument begin januari bereid was lange wachtrijen bij banken te trotseren om guldens af te storten, was onverwacht. Een *big bang* scenario had hiervoor geen oplossing geboden.'

In het buitenland

De conversie is in alle eurolanden voorspoediger verlopen dan verwacht. Toch leidde de invoering van de nieuwe munt her en der tot problemen. In Oostenrijk lag het pinverkeer plat door een technische storing. Op nieuwjaarsdag ontstond in de metro van Madrid chaos omdat de geldladen niet tijdig waren omgeschakeld. Personeel moest met potlood en papier de bedragen omrekenen. Verder was Spanje na twee weken door de startvoorraad van vijf eurobiljetten heen. Bij Italiaanse toelopen hoopte het verkeer zich op, omdat automobilisten moeite hadden met het natellen van hun eurowisselgeld. In dat land kwam de omwisseling sowieso langzaam op gang. Na een week vond nog ruim driekwart van de transacties in lires plaats. De Italianen schakelden daarmee overigens niet langzamer op de euro over dan landen als België en Frankrijk.

In eigen land konden alle 'worst case' scenario's in de kast blijven. Van der Wielen zegt zich in de maanden voor de omwisseling wel eens te hebben geërgerd aan negatieve geluiden. Deze waren met name in bepaalde hoeken van het grootwinkelbedrijf te horen. 'De duale periode – de vier weken dat er zowel in guldens als euro's mocht worden betaald – zou volgens hen tot chaos leiden. Dat doemdenken bleek nergens op gebaseerd. Misschien komt dat ook, omdat de detailhandel wel een belangrijke maar niet de enige partij in de omwisseling was. Ook de banken speelden een voornamelijk rol. De meeste Nederlanders zijn met hun guldens naar het bankloket gegaan. Niet naar de winkeliers, zoals deze vooraf vreesden.'

Lichte inflatie

Ook met de voorspelde prijsverhogingen door de euro lijkt het mee te vallen. DNB schat het prijsopdrijvende effect hiervan op 0,3 procentpunt. 'In dit cijfer zitten al de kosten van omwisseling en invoering verwerkt', aldus Van der Wielen, die stelt dat het in veel gevallen moeilijk is om te bepalen of prijsverhogingen nu wel of niet door de euro worden veroorzaakt. Ze verwacht in elk geval dat het prijsopdrijvende effect binnen afzienbare tijd wordt tenietgedaan: 'Door het toenemen van de internationale concurrentie, een gevolg van invoering van de euro, zullen prijzen straks dalen.' De verwachte 'mooie afronding' bij winkels is in elk geval uitgebleven, concludeert Van der Wielen. 'Uit onderzoek blijkt dat winkeliers bij de euroconversie in de meeste gevallen niet naar boven hebben afgerond. Dat veel consumenten de indruk hebben dat dit wel is gebeurd, is een ander verhaal. Ik kan dat niet verklaren.'

Het uitgeven van de eerste euromunten was voor Nederlanders een heugelijke gebeurtenis. Ook voor Henny van der Wielen. 'Mijn eerste euro gaf ik uit bij een restaurant in Amsterdam. Aan een kopje koffie', vertelt ze. Waaraan ze haar laatste gulden besteedde, is ze evenwel vergeten. Het is veelzeggend. Het einde van de gulden is aan veel Nederlanders geruisloos voorbij gegaan. ●

Rutger Vahl

Feiten en cijfers rond de euro-invoering in Nederland

- DNB bracht op 1 januari 240 miljoen eurobankbiljetten en 1,6 miljard euromunten in omloop
- Eind december 2001 werden in vier dagen 520 miljoen munten bezorgd op 165.000 adressen
- 93% van de Nederlanders had op 1 januari het gratis eurokitje afgehaald
- Voor de omwisseling werden 8 miljoen zakjes euromunten verkocht
- Binnen een week werd 90 procent van de betalingen in euro's gedaan
- 75% van de Nederlanders had na twee weken geen guldenbiljetten meer in bezit; 59% had ook geen guldenmunten meer
- Het verdwijnen van de gulden leidde niet tot een verzamelwoede. Slechts 2% van de Nederlanders gaf aan guldenbiljetten te bewaren; 7% deed dat met guldenmunten
- Vanaf 9 januari werd 97% van de contante betalingen in euro's uitgevoerd
- Er werden 4000 extra politiemensen ingezet; het aantal overvallen daalde met twintig procent

DNB Research Seminars

Deze seminars zijn een platform voor economisch wetenschappelijk onderzoek. Binnen- en buitenlandse wetenschappers bespreken en bediscussiëren er hun onderzoeksresultaten.

Samenvatting essay:

'Monetary Policy Transmission in the Euro Area: What Do Aggregate and National Structural Models Tell Us?', Peter van Els (DNB), seminar van 15 januari.

Coauteurs:

Alberto Locarno (Banca d'Italia), Julian Morgan (ECB), Jean-Pierre Villetelle (Banque de France).

Doel van de studie is inzicht te verschaffen in de effecten van een monetaire beleidsschok op de productie en prijzen in het eurogebied en in de bijdrage daaraan van de diverse monetaire transmissiekanalen. De gekozen invalshoek, namelijk die van de structuurmodellen die de ECB en de nationale centrale banken van het eurosysteem ter beschikking staan, is van belang mede vanwege de rol die deze modellen spelen bij het opstellen van macro-economische projecties in ESCB-verband. De studie betreft een zorgvuldig opgezet gemeenschappelijk simulatie-experiment waarbij de eurobeleidsrente twee jaren lang op een 100 basispunten hoger niveau wordt gebracht.

Geaggregeerd resulteert deze renteverhoging volgens de nationale modellen in een maximale daling van de productie en binnenlandse prijzen in het eurogebied met 0,4%, welke wordt bereikt na twee respectievelijk vier jaren. In de eerste twee jaren is de wisselkoers het dominante monetaire transmissiekanal, maar vanaf het derde jaar

levert het kapitaalkostenkanaal de grootste bijdrage aan de daling van de productie. Achter de geaggregeerde effecten gaan nationale verschillen schuil. Zo zijn de effecten op productie en prijzen in België, Frankrijk, Nederland en Luxemburg verhoudingsgewijs bescheiden, tegen relatief groot in Italië, Spanje, Portugal en Griekenland. Duitsland en Finland nemen met gematigde volume-effecten en bovengemiddelde prijs-effecten een tussenpositie in. Het omgekeerde geldt voor Ierland en Oostenrijk waar de volume-effecten groter dan gemiddeld zijn, maar de prijseffecten verhoudingsgewijs klein. Een aanvullende analyse leert dat de landenresultaten niet alleen de door modelbouwers gemaakte specificatiekeuzes weerspiegelen maar ook consistent zijn met bestaande verschillen in economische structuur. (Peter van Els)

Samenvatting essay:

'PPP and the Real Exchange Rate – Real Interest Rate Differential Puzzle Revisited: Evidence from Non-Stationary Panel Data', Rebecca Driver (Bank of England), seminar van 5 februari.

Coauteur:

Georgios Chortareas (Bank of England).

In het artikel worden twee van de meest populaire wisselkoerstheorieën empirisch getoetst. De eerste is de koopkrachtpariteitentheorie, die stelt dat prijsontwikkelingen in verschillende landen niet te veel uiteen kunnen lopen. Arbitrage op de goederenmarkt zou

ertoe moeten leiden dat de reële wisselkoers naar een constante evenwichtswaarde tendeert. In de praktijk blijkt dit echter bijzonder moeilijk aan te tonen. Alleen indien een zeer lange periode wordt beschouwd of indien aan gegevens van verschillende landen een gelijke structuur wordt opgelegd binnen een zogenaamd paneldatabestand, vindt men duidelijke aanwijzingen voor de theorie. In dit artikel wordt een statistisch superieure paneldata techniek gebruikt ter beoordeling van de theorie, maar wordt hiervoor wederom nauwelijks bewijs gevonden.

Vervolgens wordt de theorie van de ongedekte rentepariteit geanalyseerd. Deze theorie houdt in dat verwachte wisselkoersveranderingen renteversillen tussen landen precies compenseren. Om deze theorie te toetsen heeft men een maatstaf voor de verwachte toekomstige wisselkoers nodig. Hiervoor wordt in dit artikel de reële wisselkoers gebruikt. De resultaten zijn wisselend. Voor een grote groep

van 18 geïndustrialiseerde landen vindt men enige steun voor de theorie. Dit resultaat wordt echter volledig gedragen door de groep landen met kleine open economieën. Voor de groep van zeven belangrijkste industrielanden wordt geen bewijs gevonden voor de theorie. Dit laatste resultaat stemt overeen met eerdere bevindingen in de literatuur.

Al met al geeft het artikel nog eens duidelijk aan dat wisselkoersen moeilijk zijn te doorgronden. Het feit dat de ongedekte rentepariteit enige steun geniet voor kleine open economieën heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat veel van deze landen gereuleerde wisselkoersen hebben. Voor daadwerkelijk vrij zwevende wisselkoersen is de zoektocht naar de ultieme wisselkoerstheorie nog lang niet afgerond. *(Peter Vlaar)*

Op 19 februari vond plaats het seminar 'Why Do Prices Rise Faster than They Fall? With an Application to Mortgage Rates', Jan Jacobs, Universiteit van Groningen. Coauteur: Linda Toolsema, Universiteit van Groningen. Ook het essay van dit seminar kunt u opvragen.

Programma

12 maart

'What Are the Determinants of the Number of Bank Relations of Japanese Firms'
Elmer Sterken,
Universiteit van Groningen
coauteur: Ichiro Tokutsu,
Kobe Business School

2 april

'How transparent are Central Banks?'
Petra Geraats,
Universiteit van Cambridge
coauteur: Sylvester Eijffinger,
Universiteit van Tilburg

9 april

'How Trade Policy affects Technology Adoption and Total Factor Productivity'
Bert Herrendorf,
Universiteit van Madrid
coauteur: Arilton Teixeira, Ibmec
Brazil

De seminars vinden plaats van 16.00 tot 17.30 uur. Het aantal beschikbare plaatsen is beperkt. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Jacqueline van Breugel, tel. 020 - 5243665, e-mail: j.f.van.breugel@dnb.nl of de website raadplegen: www.dnb.nl/research.

Van Monnet tot Maastricht

Een portret van *Père de l'Europe*

Bondig vatte de *Wall Street Journal* op 2 januari 2002 de geschiedenis van de Europese integratie en de euro samen: *From Monnet to Money*. Het geeft weer hoe groot de invloed van Jean Monnet (1888 - 1979) op dat proces was. Opgelucht noteerde zijn biograaf, Francois Duchêne, dat Monnet in 1912 afzag van een reis naar Canada. Zonder de Fransman aan boord verliet de *Titanic* dat voorjaar Southampton... Negentig jaar nadien, in februari 2002, herdacht Europa het Verdrag van Maastricht.

Monnet, geboren in 1888, kwam uit een familie van cognacstokers. Hij had een hekel aan school. Op 16-jarige leeftijd stuurde zijn vader hem naar Londen om de fijne kneepjes van het zakendoen onder de knie te krijgen. Behalve dat Monnet vloeiend, maar niet accentloos, Engels leerde spreken, bracht deze periode hem goede contacten in *the City* en een levenslange oriëntatie op de Angelsaksische wereld. Tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog reisde hij de wereld rond om de cognac van de familie aan de man te brengen. En met succes. Hij slaagde er onder andere in J.G. Monnet & Co tot de enige aanbieder van cognac te maken in West-Canada.

Vanwege een nierkwaal hoefde Monnet in 1914 zijn militaire dienstplicht niet te vervullen en bleven hem de verschrikkingen van de Grote Oorlog bespaard. Hij vond ander, nuttig emplooi, werk dat zijn verdere leven zou bepalen. Terwijl op het slagveld Fransen en Engelsen schouder aan schouder streden, beconcurrerden achter de linies de voor de bevoorrading verantwoordelijke korpsen elkaar op leven en dood. Monnet zette in Londen een scheepvaartpool op en het lukte hem de bevoorrading van het front in de loop van de oorlog om te vormen tot een geoliede, geallieerde operatie. Het was, schreef de Britse diplomaat Harold Nicolson, '*the most advanced experiment yet made in international cooperation*'.

Profet in wasberenbont

Nadat het kanonnengebulder verstomd was, reisde Monnet af naar Genève om een hoge post op het secretariaat van de pas opgerichte Volkenbond te bekleden. Overtuigd van de noodzaak een duurzame vrede in Europa te bewerkstelligen, vroeg hij zich of de Volkenbond daartoe het geëigende instrument was. De volkerenorganisatie had immers geen zelfstandige bevoegdheden en was afhankelijk van de luimen van de afzonderlijke lidstaten. Alle hooggestemde idealen ten spijt, het nationale eigenbelang stond voorop. Tevergeefs verzette hij zich tegen het revanchisme van zijn landgenoten, die ervijand Duitsland kostte wat kost klein

Jean Monnet, 11 mei 1973

wilden houden, politiek en economisch. Dat getuigde van een profetische visie. De jammerlijke mislukking van de Volkenbond is toch vooral toe te schrijven aan het feit dat zij niet in staat was een oplossing te bieden voor het centrale internationale vraagstuk dat zich na 1919 aandiende: het verzoenen van de begrijpelijke veiligheidsverlangens van Frankrijk met de noodzaak Duitsland in de Europese orde te herintegreren.

Monnet heeft de teloorgang niet meegemaakt. In 1923 riepen familiebesognes hem terug naar zijn geboortestad, Cognac. Hij redde het bedrijf van zijn vader van een wisse ondergang, nam het roer over en ging in bankzaken. Hij was achtereenvolgens vice-president van de Parijse vestiging van een Amerikaanse investeringsbank, zat lange tijd voor de financiële reus TransAmerica in San Francisco, verwierf en verloor een fortuin op Wall Street, was betrokken bij de muntsaneringen in Polen en Roemenië en verbleef een jaar in Sjanghai. Daar ontmoette hij Tsjang Kai-Sjek en hielp hij de Chinese economie te moderniseren. Tussendoor speelde hij een rol bij de afwikkeling van een enorm financieel schandaal rondom de Zweedse lucifermagnaat, Ivan Kreuger, die zich in Parijs door het hoofd had geschoten.

Monnet bevestigde in deze jaren zijn reputatie van inventieve, onorthodox opererende kosmopoliet, die met verve de

invloedrijke contacten bespeelde, die hij als een magneet om zich heen verzamelde. Hij hield van de geneugten des levens, kleepte zich sober maar opvallend in Engelse maatpakken en droeg decennialang een overjas van wasberenbont.

Opnieuw het politieke toneel

Zou Monnet in 1938 gestorven zijn, dan was hij als een onvervulde belofte de geschiedenis ingegaan, schrijft Duchêne in zijn biografie. Als hij al herinnerd zou zijn. Maar Monnet maakte zijn rentree op het politieke toneel en legde zo de basis voor het werk waarmee hij na de Tweede Wereldoorlog zijn plek in de geschiedenis – en het Panthéon – veiligstelde. In het najaar van 1938 vertrok hij op verzoek van Frankrijks premier Daladier voor een geheime missie naar de Verenigde Staten. Hij moest er gevechtsvliegtuigen kopen. Hitler had in strijd met het Verdrag van Versailles in 1936 het Rijnland bezet en stuurde aan op een snelle herbewapening van Duitsland. De spanningen in Europa namen met de dag toe. Terwijl Chamberlain het Engelse Lagerhuis probeerde uit te leggen dat in München de vrede – ten koste van Tsjecho-Slowakije – was gered, sloot Monnet de onderhandelingen in Washington succesvol af. Een klein wonder, want het Amerikaanse congres voelde er niets voor opnieuw in een Europese oorlog verstrikt te raken en had met de *Neutrality Act* de uitvoer van wapentuig aan banden gelegd.

Op 1 september 1939 vielen de Duitsers Polen binnen waarmee de Tweede Wereldoorlog een feit werd. Monnet stelde nog diezelfde maand voor het geallieerde logistieke samenwerkingsver-

**Mede dankzij zijn inspanningen
verloor Görings Luftwaffe de
Battle of Britain**

band van WO I nieuw leven in te blazen. Dat lukte, maar de slagkracht van het *Anglo-French Coordinating Committee* werd door de gebeurtenissen achterhaald. Op 10 mei 1940 vielen de nazi's Nederland, België én Frankrijk binnen. Binnen drie weken stonden de Duitsers aan het Nauw van Calais en weer drie weken later was Frankrijk gevallen. In de tussentijd had Monnet in Londen een plan gelanceerd voor een volledige Brits-Franse Unie onder enkelvoudig soeverein gezag. Een initiatief uit wanhoop dat op het verkeerde moment kwam en niets uitrichtte. Monnet verliet Londen en vertrok in opdracht van Churchill naar de Verenigde Staten om de Amerikanen te bewegen de

wapenexport naar Europa, lees Engeland, op te voeren. Mede dankzij zijn inspanningen verloor Görings *Luftwaffe* de *Battle of Britain*. En passant bewees Monnet Roosevelt, wiens handen gebonden waren door het wijdverbreide isolationisme, een grote dienst door zijn effectieve lobby om de geesten rijp te maken voor Amerikaanse deelname aan de oorlog.

kwam op Europese samenwerking. Hij wist zich daarin gesteund door de Amerikanen. Zij zagen de ontreding op het oude continent met lede ogen aan. De economische wederopbouw kwam maar niet op gang, de communisten wonnen aan kracht en de status van Duitsland bleef een twistpunt. Onder de paraplu van Robert Schuman, minister van buitenlandse zaken, pre-

(ANP)

26 maart 1962, John F. Kennedy ontmoet Jean Monnet

Prosperity makes you free

Het tweede deel van de oorlog bracht Monnet door in Algiers waar de voorlopige Franse regering zich in 1943 had gevestigd. Uit deze periode dateert zijn moeizame relatie met De Gaulle. Dat belette de generaal niet Monnets organisatietalent in te zetten voor het naoorlogse herstel van de zwaar getroffen Franse economie. Aan de kersverse Commissaris-generaal voor het Plan de taak de beschikbare middelen en de Amerikaanse hulp, de voorbode van de Marshallhulp, zo goed mogelijk te verdelen. Het was al snel duidelijk dat nationale herstelmaatregelen weinig uitrichtten. Scherper dan wie ook zag Monnet dat het nu aan-

senteerde Monnet in 1950 een plan waarin zowel Europa als Amerika de gewenste *deus ex machina* herkenden. Het ingenieuze van Monnets idee was dat het zowel een politiek als economisch doel diende, een langgekoesterd ideaal pragmatisch vorm gaf en een kapstok bood voor toekomstige ontwikkelingen. In het

**In het Brusselse jargon:
de strategie van de kleine
functionele stappen**

Brusselse jargon zou het de strategie van de kleine functionele stappen gaan heten, de aangewezen route om het uiteindelijke doel, een Europese federatie te bereiken. Om een nieuwe oorlog tussen Frankrijk en Duitsland te voorkomen, stelde Monnet voor de twee sectoren in de nationale economieën, die onmisbaar waren voor de oorlogsvoering, kolen en staal, onder supranationaal gezag te brengen. De Hoge Autoriteit van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) zag hij als een eerste institutionele opstap naar een verenigd Europa. 'De gemeenschappelijke productie die zo tot stand komt', legde Schuman in mei 1950 uit, 'zal duidelijk maken dat oorlog tussen Frankrijk en Duitsland niet alleen ondenkbaar wordt, maar ook technisch onmogelijk.' Zes landen, waaronder Nederland traden in 1951 tot de EGKS toe.

Het zaad van de integratie was gezaaid en ontkiemd

Geen militaire samenwerking

Monnets recept werkte echter niet op militair gebied. Het plan van zijn vertrouweling René Pléven om een Europese Defensie Gemeenschap (EDG) op te richten, sneuvelde in het Franse parlement, waarbij in de coulissen een bijrol was weggelegd voor De Gaulle, toen ambteloos burger. Een Europees leger onder supranationaal opperbevel was een brug te ver en een directe weg naar politieke integratie zou daarmee voor lange tijd geblokkeerd zijn. Veiligheid en buitenlandbeleid golden nog te zeer als troetelkindjes van de nationale soevereiniteit, en de NAVO zou gaan voorzien in de Europese defensiebehoeften.

Maar het zaad van de integratie was gezaaid en ontkiemd. De EDG mocht dan gesneuveld zijn, het Verdrag van Rome hield de droom om te komen tot een steeds hechtere unie levend. Aangezien de Europese Economische Gemeenschap (EEG) een gemeenschappelijke markt wilde verwezenlijken via een douane-unie stond vanaf 1957 vast dat de politieke integratie van Europa bereikt zou moeten worden langs de weg van economische en monetaire samenwerking.

Monnet heeft het verdere verloop vanaf de bestuurlijke zijlijn gevolgd. Na zijn aftreden in 1955 als president van de Hoge Autoriteit van de EGKS bleef hij als voorzitter van het Actiecomité voor de Verenigde Staten van Europa achter de schermen grote invloed uitoefenen. In Europa maar ook in

Amerika. Voor vele naoorlogse presidenten is hij een belangrijke gesprekspartner geweest. John F. Kennedy spelde hem in 1963 de prestigieuze *Freedom Medal* op. Een van zijn medewerkers zou later schrijven dat alleen al de aanwezigheid van Monnet in het Witte Huis de president eraan herinnerde dat De Gaulle slechts een minderheid vertegenwoordigde en dat de meerderheid voorstander was van een verenigd Europa. Dat laatste was in Amerikaanse ogen vanaf het ontstaan van de Koude Oorlog de beste waarborg tegen de macht van de Sovjet-Unie.

Unieverdrag, een huis in aanbouw

Monnet heeft niet meer meegemaakt hoe het Europese integratieproces onder zijn landgenoot Jacques Delors in de jaren tachtig aan vaart won. Hij stierf in 1979 op 91-jarige leeftijd.

Onder Delors' krachtige leiding tekenden de Europese regeringsleiders op 7 februari 1992 in Maastricht het *Verdrag betreffende de Europese Unie*, het voorlopig hoogtepunt van vijftien jaar Europese eenwordingsgeschiedenis. Uit deze kolossale stapel documenten valt met enige moeite de driedelige structuur van het Europese huis te destilleren. Dat gebouw steunt op drie pijlers waarvan de eerste, de economische zuil het meest ontwikkeld is. Zou Monnet op aarde kunnen terugkeren dan werpt hij ongetwijfeld een tevreden blik op de net voltooide Economische en Monetaire Unie (EMU), die ons een gemeenschappelijke munt heeft gebracht. Geen geringe prestatie, deze overdracht van nationaal monetaire bevoegdheden aan die ene Europese Centrale Bank in Frankfurt. De tweede pijler, het gemeenschappelijke buitenland- en veiligheidsbeleid, is nog tamelijk gammel. Wat er al aan afspraken is, draagt een overwegend intergouvernementeel karakter. Zoals bij het uiteenvallen van Joegoslavië en ook weer na 11 september 2001 bleek, lukt het de Europese Unie maar niet op dit terrein één vuist te maken. Europa mag dan economisch een reus zijn, diplomatiek is het nog een dwerg. Eveneens in de steigers staat de derde steunpilaar, de overeenkomsten op justitieel en binnenlands politiek terrein. Ook op dit onderdeel is nog een lange weg te gaan.

Monnet heeft als een wijze vader de eeuwenoude tegenstellingen tussen Frankrijk en Duitsland weten om te zetten in een belangenverstremming. Hij heeft, om president Kennedy nog maar eens te citeren, in twintig jaar met één constructief idee meer gedaan weten te krijgen voor een Verenigd Europa dan alle veroveraars in de duizend jaar daarvoor. De titel *Père de l'Europe* is dus meer dan verdiend. ●

Corry van Renselaar

Voorlichtingscentrum

Op 1 januari 1999 is de Economische en Monetaire Unie (EMU) met elf landen, waaronder Nederland, van start gegaan. De EMU is inmiddels uitgebreid met Griekenland. De euro is ingevoerd en de Nederlandsche Bank maakt deel uit van het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB). Deze veranderingen zijn van grote invloed op de Nederlandse samenleving en het werkterrein van de Nederlandsche Bank. In het Voorlichtingscentrum van de Bank wordt ingespeeld op deze en tal van andere zaken.

Met behulp van een levendige multi-mediapresentatie maakt u allereerst kennis met de taken en werkwijze van de Nederlandsche Bank en de Europese Centrale Bank (ECB). In de expositieruimte worden deze onderwerpen uitgediept. Ook kunt u zelf participeren. Zo kunt u even plaatsnemen op de stoel van een bank-directeur en deelnemen aan de dagelijkse activiteiten van een particuliere bank. Via computer, telefoon en drie monitoren ontvangt de 'directeur' allerlei berichten, vragen en opdrachten, die hij zo goed mogelijk moet beantwoorden en oplossen. Na afloop van het spel wordt via de eindscore duidelijk hoe goed de 'directeur' heeft gehandeld.

In een ander deel van de expositie kunt u meer te weten komen over het betalingsverkeer. U kunt bijvoorbeeld een pinbetaling doen. Op een groot scherm wordt aan de hand van

kleurrijke beelden en animaties duidelijk welke, soms lange, weg de betaling aflegt voordat het bedrag uiteindelijk van een rekening wordt afgeschreven. In het monetaire beleidsspel ten slotte, wordt u door middel van simulaties en vragen actief betrokken bij de dagelijkse activiteiten op de geldmarkt.

Het Voorlichtingscentrum is te bezoeken in groepen van maximaal 40 personen. De presentatie is zeer geschikt voor leerlingen uit de hoogste klassen van HAVO, VWO en MEAO. Voor groepen met meer voorkennis, zoals studenten van hogere beroepsopleidingen en het universitaire onderwijs, is een aangepast programma mogelijk. Uiteraard zijn ook andere groepen geïnteresseerden van harte welkom in het Voorlichtingscentrum.

Het Voorlichtingscentrum is gevestigd aan de Achtergracht nummer 4 tussen het Frederiksplein en de Amstel. Een rondleiding is mogelijk op maandag tot en met vrijdag om 9.30, 12.30 of 15.00 uur en duurt circa tweeënhalf uur. Een rondleiding bevat standaard de eerdergenoemde multimediashow en de presentatie van EMU en euro. Uit de overige onderdelen kan een keuze worden gemaakt.

Bent u geïnteresseerd in een rondleiding, maakt u dan ruim van tevoren een afspraak.

De Nederlandsche Bank
Afdeling Communicatie en informatie
Voorlichtingscentrum
Postbus 98
1000 AB Amsterdam
Telefoon 020 - 5243493 of 5243339
(uitsluitend voor rondleidingen)
E-mail: voorlichtingscentrum@dnb.nl

De volgende uitgave van de Nederlandsche Bank is verkrijgbaar:

- Taken en werkwijze *

Periodiek verschijnen:

- Jaarverslag *
- Kwartaalbericht *
- Statistisch Bulletin *

DNB publiceert ook over haar wetenschappelijk onderzoek:

- MEB Series, Monetair en economisch beleid *
- Onderzoeksreeks Toezicht *
- Rapporten Wetenschappelijk onderzoek en econometrie *
- Staff Reports *

De uitgaven, die gemerkt zijn met een *, zijn online beschikbaar. U vindt ze op www.dnb.nl.

De overige uitgaven kunt u bestellen via deze website, door middel van een mailbericht (info@dnb.nl) of via een brief, die u kunt richten aan: De Nederlandsche Bank, Afdeling C&i sectie Media, Postbus 98, 1000 AB Amsterdam

De Bank op het Internet: www.dnb.nl

Op onze website vindt u informatie over het werkkterrein van de Nederlandsche Bank en over haar publicaties, zoals het DNB magazine. Ook kunt u vanaf deze site doorklikken naar verschillende andere financiële instellingen.

Wie belt u waarvoor?

0800 – 1521	Eurolijn	Vragen over de euro (ook voor brochures en informatiemateriaal)
030 – 2910410	De Koninklijke Nederlandse Munt NV	Vragen over munten
0900 – 9594 (22 cent p/m)	Stichting Nationale Euro- collecte en de Stichting 'Coins for Care'	Inzamelingsactie guldenmunten, biljetten en buitenlands geld ten behoeve van charitatieve instellingen
0900 – 5200520 (75 ct per gesprek)	Financiële Toezichtslijn	Vragen over financiële producten, banken, beleggings- instellingen, wisselkantoren, verzekeraars, pensioenfondsen en het effectenwezen
020 – 5243411	Voorlichtingsbureau, Afdeling Communicatie en informatie van DNB	Algemene informatie over de Nederlandsche Bank

Vaste Kamercommissie Financiën hoort Financiële Toezichthouders,
Den Haag, 31 januari 2002